

PRAVNO PREPOZNAVANJE RODNOG IDENTITETA U PRAVNOM SISTEMU CRNE GORE

Doc. dr Ilija Vukčević
mr Milorad Marković

Institut za pravne studije

PRAVNO PREPOZNAVANJE RODNOG IDENTITETA U PRAVNOM SISTEMU CRNE GORE

Autori:

Doc. dr Ilija Vukčević
mr Milorad Marković

Izdavač:

Asocijacija Spektra

Dizajn i grafička priprema za štampu:

studio liv

Ilustracije:

Vecteezy

Septembar, 2020.

Queer
Montenegro

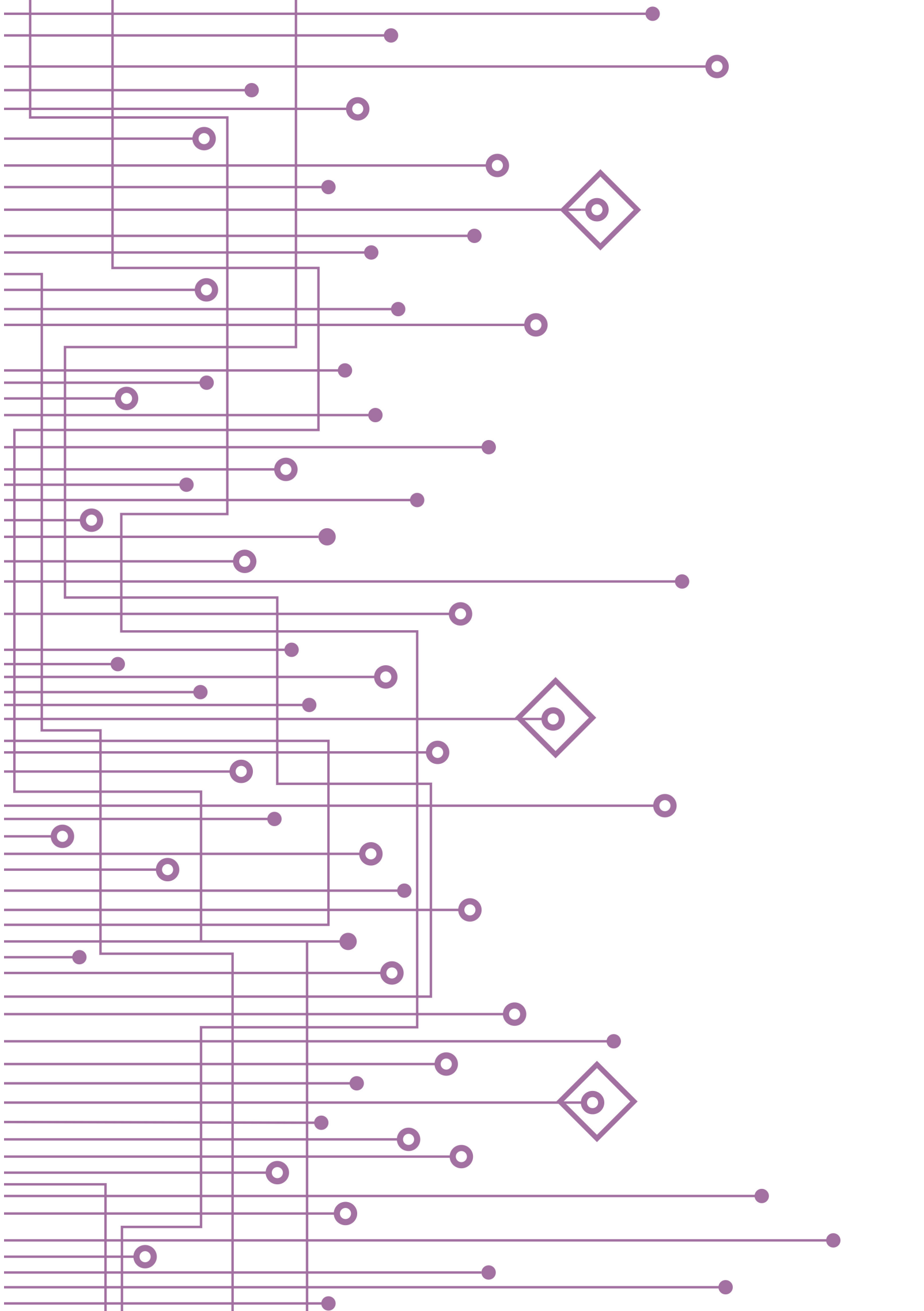
Crna Gora
Ministarstvo javne uprave,
digitalnog društva i medija

Ova publikacija je kreirana kroz projekat “Ponos svuda - Strateški prisutp ljudskim pravima LGBTI osoba u Crnoj Gori” koji finansira Evropska unija posredstvom Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori i Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija. Sadržaj je isključivo odgovornost Asocijacije Spektra, Queer Montenegro i Juventas i ne održava nužno stavove Evropske Unije.

Ova publikacija je štampana uz finansijsku podršku od National Democratic Institute (NDI) kroz projekat koji sprovodi Queer Montenegro. Sadržaj je isključivo odgovornost autora/ki publikacije i ne održava nužno stavove NDI-ja.

Uvodna razmatranja / 3
Pojmovnik / 4
Evropsko pravo i pravno prepoznavanje / 7
Pravo savjeta Evrope / 7
Najvažniji izvori Savjeta Evrope / 14
Pravo Evropske Unije / 17
Pravni sistem Crne Gore / 23
Zaključak / 27
Izvori / 29
Prijedlog nacta zakona / 31

UVODNA RAZMATRANJA

Država Crna Gora spada u onaj red država koja zabranjuje diskriminaciju po osnovu rodnog identiteta i interseksualnih karakteristika i pruža mogućnost operativnih promjena prilagođavanja pola uz finansiranje iz fonda zdravstvenog osiguranja. Međutim, sa aspekta pravnog prepoznavanja rodnog identiteta Crna Gora je ostala na nivou deklarativne zabrane diskriminacije. Stanje pravne nesigurnosti koje proizilazi iz nedostatka normativnog okvira koji bi pružio mogućnost punog uživanja rodnog identiteta transrodnih osoba samo po sebi je diskriminatorno, a posebno kada se uđe u konkretne životne okolnosti. Ovakvo stanje u mnogome ugrožava i slobodu transrodnih osoba da se izraze u svijetlu svog rodnog identiteta, pa kao što je to slučaj i sa drugim oblicima diskriminacije i ovdje njihova društvena nevidljivost kao posljedica nepostojanja pravnog i društvenog priznanja predstavlja osnovnu karakteristiku.

Načelne garancije zaštite od diskriminacije po osnovu rodnog identiteta ni najmanje nijesu dovoljne i nijesu u skladu sa međunarodnim standardima u oblasti ljudskih prava, ali i ukazuju na neispunjenje pozitivnih obaveza Crne Gore kao države na međunarodnom planu.

Iako je ova studija prije svega stručnog karaktera priroda problema koju obrađuje, što i sadržina iste jasno ukazuje, ukazuje na nedostatak transparentnosti i opšte informisanosti javnosti. Stoga je nužno na ovom mjestu i ponoviti definicije značajne za puno razumijevanje i prihvatanje problema kao izazova kojem treba pristupiti.

Prije nego što se daju definicije najznačajnijih pojmova nužno je napomenuti da se pojam „život u drugačijem rodnom identitetu“, za potrebe ove studije i rezultata u vidu nacrt predloga Zakona o rodnom identitetu koristi kao generički pojam za uslove pod kojim određeno lice može izvršiti formalno pravno registrovanje u rodu kojem želi i formalno pripadati. Koji su to uslovi je pitanje pravnog sistema i stepena priznavanja slobode izražavanja u rodu koji osobi nije pripisan rođenjem. Ti standardi su različiti u zavisnosti od nivoa pravne obaveznosti, bilo međunarodne ili nacionalne ili konkretnog prava koje zavisi od prepoznavanja identifikacije sa rodom kojem osoba rođenjem ne pripada. Oni se kreću od izjave lica da da se identifikuje drugačije od pola pripisanom pri rođenju do prolaska kroz hormonsku terapiju i/ili operativne zahvate. No, sama studija kao i nacrt predloga Zakona će dati odgovore šta se sve u konkretnim razmjerama ima smatrati uslovom za pravno prepoznavanje života u drugačijem rodnom identitetu u formalno-pravnom smislu.

POJMOVNIK¹

Cisrodna osoba: Osoba čiji je rodni identitet u skladu sa polom pripisanim na rođenju.²

Rodni identitet: Pod rodnim identitetom podrazumijeva se sopstveni rodni doživljaj koji ne mora zavisiti od pola koji je utvrđen i upisan prilikom rođenja. Rodni identitet tiče se svakog lica i ne podrazumijeva samo binarni koncept muškog ili ženskog.³

Rodno izražavanje: Vizuelna i spoljna prezentacija svake osobe koja se ogleda kroz odijevanje, odjevne ili tjelesne oznake, frizuru, ponašanje i govor tijela.⁴

Polne karakteristike: Pod pojmom polne karakteristike podrazumijevaju se tjelesne karakteristike svake osobe koje se odnose na pol, uključujući genitalije, gonade i ostale polne i/ili reproduktivne anatomske strukture, hromosome, hormone i sekundarne polne karakteristike. Polne karakteristike ne moraju oslikavati društvene norme ili medicinske definicije koje opisuju šta čini osobu muškarcem ili ženom.⁵

Transrodno: Sveobuhvatni termin koji se koristi kako bi se opisale različite osobe, ponašanja i grupacije koje imaju zajedničko djelimično ili potpuno nadilaženje nametnutih rodni i polnih uloga. Transrodnost se ne odnosi na seksualnu orijentaciju osobe.

Transrodna osoba: Osoba čiji rodni identitet i/ili rodno izražavanje je drugačiji od pola pripisanog na rođenju.

Transpolna osoba: Osoba koja ima jasnu želju i namjeru da prilagodi pol svom rodnom identitetu i osoba koja je djelimično ili potpuno modifikovala (uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operacije prilagođavanja pola) tijelo i prezentaciju, izražavajući svoj rodni i/ili polni identitet i osjećaj sebe.

¹ Pojmovnik preuzet od Asocijacije Spektra, koja je za potrebe edukacije i opšte javnosti, uz konsultaciju transrodne i interpolne zajednice Crne Gore i regiona, razvila terminologiju koja na poštujući i adekvatan način adresira živote i stvarnosti transrodnih i interpolnih osoba. Detaljnije na sajtu: www.asocijaciaspektra.org

² <https://www.apa.org/monitor/2018/09/ce-corner-glossary>

³ Član 19 st.4 Zakona o zabrani diskriminacije, Zakon je objavljen u "Službenom listu CG", br. 46/2010, 40/2011, 18/2014 i 42/2017.

⁴ <http://yogyakartaprinciples.org/preamble-yp10/>

⁵ Ibid

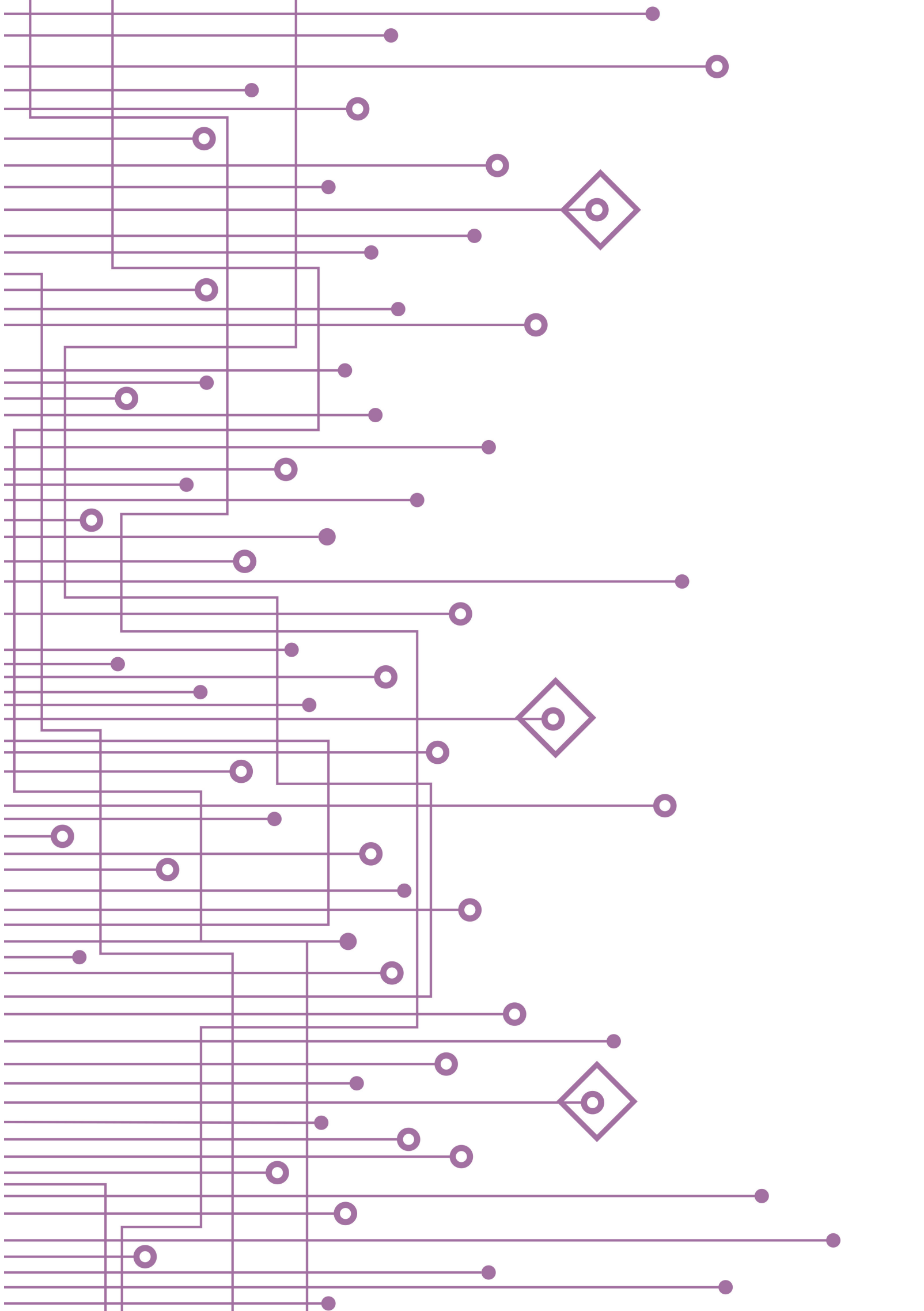
Trans muškarac: osoba koja se identifikuje kao muškarac, kojoj je pri rođenju pripisan ženski pol na rođenju.

Trans žena: osoba koja se identifikuje kao žena, kojoj je pri rođenju pripisan muški pol na rođenju.

Rodno nebinarna osoba: osoba koja se rodno identifikuje van binarnog koncepta koji obuhvata „muško“ i „žensko“.

Interpolna osoba: Osoba čije biološke polne karakteristike ne spadaju u jasno definisane muške ili ženske kategorije, ili spadaju u obje kategorije.

Transfobija: Odnosi se na negativna kulturološka ili lična ubjeđenja, mišljenja, stavove i ponašanja bazirana na predrasudama, preziru, strahu i/ili mržnji prema trans osobama ili se protivne varijetetima u rodnom identitetu i rodnom izražavanju. Institucionalna transfobija manifestuje se kroz zakonske sankcije, patologizaciju i nepostojeće/neodgovarajuće mehanizme za suzbijanje nasilja i diskriminacije. Društvena transfobija manifestuje se kroz fizičko nasilje i druge oblike nasilja, govora mržnje, diskriminacije, prijetnji, marginalizacije, društvene isključenosti, egzoticizma, ismijavanja i uvreda.⁸

1. EVROPSKO PRAVO I PRAVNO PREPOZNAVANJE

Pošto je Crna Gora punopravna članica Savjeta Evrope pravila stvorena u ovom pravnom okviru zahtijevaju poseban osvrt. Ista je mogude podijeliti na ona svorena u praksi ESLJP, kao i ona koja izviru iz raznih dokumenata usvojenih od drugih institucija ove organizacije.

1.1 PRAVO SAVJETA EVROPE

1.1.1. Praksa Evropskog suda za ljudska prava

Za mnoge transrodne i interpolne osobe, prepreke pravnog i društveno priznavanja rodnog i polnog identiteta ograničava njihovu sposobnost da u potpunosti uživaju svoja ljudska prava. Evropski sud za ljudska prava je uputio nekoliko ključnih pitanja vezanih za rodni identitet - uključujući pravno priznavanje postoperativnog rodnog identiteta, ograničenja u pogledu operativnih zahvata i hormonske terapije procesa prilagođavanja pola, kao i pravo na brak za post-operativne trans osobe.

Sa aspekta okvira u kojima se kretao ECHR u svojoj praksi nužno je naglasiti da se sve presude do 2017. godine odnose na trans osobe koje su se već bile podvrgle hormonskoj terapiji i potpunoj ili djelimičnoj operaciji, dok u poslednjih par godine praksa ECHR obuhvata i odluke po predstavkama osoba koje se nisupodvrgle hormonskoj terapiji i potpunoj ili djelimičnoj operaciji. Kao što je to bio slučaj i sa evolucijom prakse ECHR kod osoba istopolne seksualne orijentacije i kod trans osoba poseban značaj se davao nacionalnim pravnim sistemima u oblasti porodičnog života. Tek je uspostavljanje normativnih okvira u pojedinim državama ugovornicama uticalo na zauzimanje jasnog stav u pravcu zaštite ljudskih prava trans osoba iz člana 8 Konvencije, odnosno prava na privatni i porodični život.

1.1.2. Biološke karakteristike kao kriterijum za utvrđivanje pola

U prvim predmetima koji su se pojavili pred ECHR pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života kroz pravno prepoznavanje promjene pola trans osobaje bilo ograničeno stavom da se *operacija prilagođavanja pola ne dovodi do sticanja svih bioloških karakteristika drugog polai* ostavljanja nacionalnim pravnim sistemima da regulišu ovo pravo trans osoba.

U slučaju **Rees protiv Ujedinjenog Kraljevstva**⁶, žena i trans muškarac su se žalili da zakoni Velike Britanije ne daju pravni status koji odgovara njegovom stvarnom stanju.

⁶ Rees v. the United Kingdom, br. 9532/81, 17. oktobar 1986

Evropski sud za ljudska prava smatrao da nije bilo povrede člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Evropske konvencije o ljudskim pravima. Promjene koje zahtjeva podnosilac bi podrazumijevale modifikovanje sistema za vođenje matične knjige rođenih, koje bi imalo značajne administrativne posledice i nametnulo nove obaveze na ostatak populacije. Osim toga, Sud je pridao značaj činjenici da je Velika Britanija snosila troškove medicinskog tretmana podnosioca predstavke.

Međutim, Sud navodi da je svjestan **“ozbiljnosti problema koji utiču na transeksualne osobe i njihove patnje”** i preporučio *“praćenje potreba za primjenu odgovarajućih mjera, posebno imajući u vidu naučni i društveni razvoj”* (pasus 47 presude).

Sud je takođe smatrao da nije bilo kršenja člana 12 (pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice) Konvencije. Utvrđeno je da je tradicionalni koncept braka zasnovan na zajednici između osoba suprotnog biološkog pola. Države imaju moć da reguliše pravo na brak.

Ovakav stav je ECHR i četiri godine kasnije u predmetu **Cossey protiv Ujedinjenog Kraljevstva**⁷ i nijesu pronašli nove činjenice ili posebne okolnosti koje bi dovele da odstupa od ranije presude (Rees protiv Ujedinjenog Kraljevstva). ECHR je i u ovom predmetu utvrdio da nije bilo kršenja člana 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije. Sud je ponovio da *“operacija promjene pola nije dovela do sticanja svih bioloških karakteristika drugog pola”* (pasus 40 presude). **Sud je takođe konstatovao da zabilježba u matičnoj knjizi rođenih ne bi bilo odgovarajuće rješenje.**

U istom predmetu Sud je takođe utvrdio da nije bilo kršenja člana 12 (pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice). U prilog tradicionalnom konceptu braka navodi se kao *“dovoljan razlog za nastavak prihvatanja bioloških kriterijuma za utvrđivanje pola osobe za potrebe braka”* i da je na državama da regulišu ostvarivanje prava na sklapanje braka.

U predmetu **B. protiv Francuske**⁸ Sud je po prvi put zaključio da je došlo do povrede člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije u predmetu koji se tiče prepoznavanja transeksualnih osoba. Trans muškarac se žalio Sudu na odbijanja francuskih vlasti da izmjene i dopune registar građanskog statusa u skladu sa njegovim željama.

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije, uzimajući u obzir faktore razlikovanja ovog slučaja od Rees protiv . Ujedinjenog Kraljevstva i Cossey protiv Ujedinjenog Kraljevstva, a naročito razlike između Velike Britanije i Francuske u pogledu sistema matičnih evidencija. Dok je u Velikoj Britaniji bilo velikih prepreka koje su sprečavale izmjene matičnih knjiga rođenih, u Francuskoj matične knjige su bile predviđene da se ažuriraju za života osobe u pitanju. Sud je primijetio da u Francuskoj mnogi zvanični dokumenti otkrivaju *“neslaganje između pravno prepoznatog pola i očiglednog pola transseksualca”* (pasus 59 presude), koje se takođe pojavilo na dokumentima za socijalno osiguranje i uplatnicama. Shodno tome, Sud je smatrao da odbijanje da se izmijene matične knjige u dijelu koji je zahtijevao podnosilac predstavke stavlja podnosioca *“u svakodnevnu situaciju koja nije bila u skladu sa poštovanjem njenog privatnog života”*.

Međutim, ovaj predmet nije napravio potpuni otklon od prethodnog stava Suda, već je svoju presudu zasnovao imajući u vidu **nacionalne pravne okvire ne izdižući prava iz člana 8 na nivo univerzalnih prava kada su u pitanju tranpolne osobe.** Dajući prednost državama da regulišu ovo pitanje Sud je i u presudama koje su uslijedile potvrdio suštinsko neodstupanje od stava prvobitno zauzetog u predmetu Rees protiv. Ujedinjenog Kraljevstva.

⁷ Cossey v. the United Kingdom, br.10843/84, 27 Septembar 1990

⁸ B. v. France, br. 13343/87, 25 Mart 1992

U ovom kontekstu je Sud zadržao stav u predmetima sve do kraja 20. vijeka, pa je u predmetima **X, Y i Z protiv Ujedinjenog Kraljevstva**⁹ i **Šefild i Horsham protiv Ujedinjenog Kraljevstva**¹⁰, utvrdio nepostojanje povrede člana 8 i 2 Konvencije, ali je istovremeno i ukazao na posebnu pažnju kada su prava trans osoba u pitanju.

U prvom predmetu (1997) podnosilac predstavke, X, trans muškarac, je živio u trajnoj i stabilnoj zajednici sa drugom podnositeljkom predstavke, Y (cisrodna žena). Treći podnosilac, Z, rođen je od drugog podnosioca predstavke kao rezultat vještačke oplodnje od strane donatora. Podnosioci predstavke su tvrdili da nedostatak pravnog priznavanja odnosa između X i Z predstavlja kršenje člana 8 Konvencije, jer je X odbijen da bude upisan kao otac podnosioca Z, a što je imalo posljedice na uživanje određenih prava i beneficija od strane podnosioca predstavke.

Dok je Sud zaključio da ovdje nije bilo povrede člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije, ipak je priznao postojanje porodičnog života između trans muškarca i djeteta njegovog partnera: "X je djelovao kao Z-ov "otac" u svakom pogledu od rođenja". U ovim okolnostima Sud smatra da (de fakto) porodične veze povezuju tri podnosioca predstavke. "(Stav 37 presude).

U **Šefild i Horsham protiv Ujedinjenog Kraljevstva** slučaju (1998), Sud nije bio ubijeđen da bi trebalo da odstupa od svojih Rees i Cossey presuda: „*transseksualnost nastavlja da podiže kompleksna naučna, pravna, moralna i socijalna pitanja u pogledu kojih ne postoji generalno zajednički pristup među državama ugovornicama*” (stav 58 presude).

Sud je smatrao da nije bilo povrede člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života), 12 (pravo na brak i zasnivanje porodice) i 14 (zabrana diskriminacije) Konvencije. Međutim, potvrdio je "da je oblast treba da bude pod stalnim razmatranjem od strane država ugovornica" (pamus 60 presude), u kontekstu "povedane društvene prihvatljivosti ove pojave i značajnijeg prepoznavanja problema sa kojima se transeksualne osobe susreću nakon operacije promjene pola".

U svim prednje navedenim predmetima protiv Velike Britanije, Sud je zaključio da se odbijanje država, da izmijeni podatke u matičnoj knjizi rođenih i izdaje izvode iz matične knjige rođenih, čija se sadržina i priroda razlikuju od sadržine i prirode prvobitno upisanih podataka o nečijem polu, *ne može smatrati miješanjem u pravo na poštovanje privatnog života*. Takođe je zaključio da Država nema pozitivnu obavezu da izmijeni postojeći sistem upisa u matične knjige rođenih uvođenjem novog sistema ili vrste dokumenata koji bi se koristili za dokazivanje trenutnog građanskog statusa. Isto tako, Država nije dužna da dozvoli unošenje promjena u postojeće matične knjige rođenih niti da takvu vrstu napomena drži u tajnosti od trećih lica. Ovakav stav Suda je evoluirao tek donošenjem presude **2002. godine** u predmetu **Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva**.

1.1.3. Odustanak od teorije bioloških karakteristika i ograničenja pravnog prepoznavanja prilagođavanja pola

Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva¹¹ predstavlja ključni predmet u uspostavljanju okvira nesmetanog uživanja prava na poštovanje privatnog i porodičnog života trans osoba koji su se podvrgli operativnim zahvatima procesa prilagođavanja pola. Stavom suda u ovom predmetu se utvrđuje da „*stres i otuđenje proistekli iz nesklada između položaja u društvu koji zauzima transpolna osoba koja je putem operacije promijenila pol i položaja koji joj*

⁹ X,Y and Z v. the United Kingdom, (br 21830/93.), 22. april 1997

¹⁰ Sheffield and Horsham v. the United Kingdom, br. 31–32/1997/815–816/1018–1019, 30 Jul 1998

¹¹ Christine Goodwin v. the United Kingdom, br. 28957/95, 11. jul 2002. (Velika porota)

nameće zakon koji odbija da prizna njen promijenjeni pol ne može se smatrati manjom neprijatnošću nastalom zbog jedne formalnosti. Tu dolazi do sukoba između društvene realnosti i prava, što transpolna osoba stavlja u jedan neprirodan položaj koji kod njega može da izazove osjećanja ranjivosti, poniženja i strepnje“ (pasus 77).

Podnosilac predstavke se žalila na nedostatak pravnog priznanja njenog prilagođavanja pola, a posebno njenog tretmana u pogledu zapošljavanja i njenih penzionih prava i iz oblasti socijalnog osiguranja i njene nemogućnosti da stupi u bračni odnos.

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodični život) Konvencije, zahvaljujući jasnoj i kontinuiranoj međunarodnoj tendenciji ka većoj prihvaćenosti *transpolnih osoba* i prema pravnom priznavanju novog rodnog identiteta postoperativnih *transpolnih osoba*. “**S obzirom da ne postoje značajni faktori javnog interesa koji bi odnijeli prevagu nad interesom ove podnositeljke zahtjeva za dobijanje pravnog priznanja promjene pola kojoj se podvrgla, Sud zaključuje da je pojam pravične ravnoteže u Konvenciji sada odlučno naginje u korist podnositeljke zahtjeva**” (pasus 93 presude).

Sud je, takođe, smatrao da je došlo do povrede člana 12 (pravo na sklapanje braka i zasniavanje porodice) Konvencije. Sud “**ustanovio da test poklapanja bioloških faktora više ne može da se smatra presudnim za odbijanje da se u pravnom smislu prizna pol transpolne osobe koji je promijenjen operativnim putem**” (pasus 100). Sud je smatrao da je na državi da odredi uslove i formalnosti za sklapanje brakova trans osoba, ali da “**ne nalazi opravdanje za zabranu transpolnim osobama da uživaju pravo na sklapanje braka pod bilo kakvim okolnostima**” (pasus 103).

1.1.4. Transformacija braka nakon prilagođavanja pola

Jedno od spornih pitanja u pogledu prava trans osoba jeste i pitanje posljedica prilagođavanja pola na brak koji je postojao prije i u toku tretmana prilagođavanja pola. U presudi **Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva** nesumnjivo je utvrđeno pravo transpolne osobe da može bez bilo kojih ograničenja zaključiti nov brak shodno svom rodnom identitetu i prema pravu same države. Takođe, u istom pasusu (103) Sud utvrđuje da „Iako država ugovornica, pored ostalog, mora da utvrdi uslove pod kojima lice koje traži da u pravnom smislu bude priznato kao trans osoba treba da dokaže da je promjena pola obavljena na odgovarajući način ili uslove pod kojima prethodni brakovi prestaju da važe, kao i formalnosti koje će se primenjivati na buduće brakove (uključujući, na primer, informacije koje treba pružiti budućim supružnicima). Imajući u vidu da je samo u malom broju država članica zakonom predviđena mogućnost istopolnih brakova, pojavila se prepreka pravnog prepoznavanja prilagođavanja pola dok se u konkretnom slučaju ne riješi pitanje braka koji bi upravo pravnim prepoznavanjem prilagođavanja pola postao brak istopolnih osoba. Pravnim regulisanjem registrovanog partnerstva za osobe istog pola, u različitim modalitetima, nije u potpunosti riješila ovo pitanje. ECHR je odlučivao u više predmeta od kojih su najznačajniji sljedeći.

U presudi predmeta **R. and F. protiv Ujedinjenog Kraljevstva**¹²⁵ navodi se „Sud ne može a da ne zaključi, dakle, da stvar spada u slobodnu procjenu države ugovornice i kako da regulišu efekte promjene pola u kontekstu braka (Christine Goodwin, gore citiran, pasus 103). Ne može se tražiti ustupak za mali broj brakova u kojima oba partnera žele da nastave bez obzira na promjene pola jednog od njih. Iako to nije neka utjeha podnosiocima predstavke u ovom slučaju, ali je ipak od nekog značaja za proporcionalnost efekata režima prepoznavanja promjene pola što odredbe civilnog partnerstva dozvoljavaju takvim parovima da imaju mnoge zaštite i dobrobiti bračnog statusa“.

¹² R. and F. v. the United Kingdom, br. 35748/05, 28 Novembar 2006

U predmetu **Hamalainen protiv Finske**¹³ podnositeljka predstavke kojoj je na rođenju pripisan muški pol i stupila u brak sa cisrodnom ženom 1996 godine. Par je 2002. dobio dijete. U septembru 2009. podnositeljka se podvrgala operativnim zahvatima prilagođavanja pola. Iako je promijenila svoje ime u junu 2006. godine, ona nije bila u mogućnosti da promijeni matični broj na način da ukaže na svoj ženski rod u zvaničnim dokumentima osim ukoliko njena supruga ne pristane da brak bude pretvoren u građanskom partnerstvo, što je ona odbila da uradi, ili ako bi se razveli. Njen zahtjev da se registruje kao osoba ženskog pola u kancelariji lokalnog registra je stoga bio odbijen. Podnositeljka predstavke se žalila da je potpuno zvanično priznanje svog rodnog identiteta mogla da dobije samo ako se njen brak transformiše u građansko partnerstvo.

Sud je smatrao da nije bilo kršenja člana 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije. Sud je utvrdio da je, s obzirom na to da je pretvaranje braka u građansko partnerstvo po finskom pravu automatsko, saglasnost supruge na evidentiranje prilagođavanja pola predstavljala elementarni zahtjev uveden sa ciljem da svakog supružnika zaštiti od posljedica jednostranih odluka koje je donio drugi supružnik. Sud je u tom smislu utvrdio *da nije bilo nesrazmjerno zahtjevanje konverzije braka u registrovano partnerstvo, kao preduslov za pravno priznavanja stečenog pola jer je to mogućnost koja je obezbijedila pravnu zaštitu za istopolne parove i koje je gotovo identično braku. Takve male razlike između ova dva pravna koncepta nijesu dovoljne da trenutni Finski sistem učine manjkavim sa stanovišta pozitivne obaveze države prema članu 8 Konvencije. Pored toga, takva konverzija ne bi imala nikakve implikacije za porodični život podnosioca predstavke jer neće uticati na očinstvo nad ćerkom podnositeljke predstavke ili odgovornost za staranje, čuvanje ili izdržavanje djeteta.* Sud je dalje smatrao da se nijesu pojavila zasebna pitanje po osnovu člana 12 (pravo na brak) Konvencije i ustanovio da nije bilo kršenja člana 14 (zabrana diskriminacije), a u vezi sa članovima 8 i 12 Konvencije.

1.1.5. Pružanje mogućnosti operativnih zahvata procesa prilagođavanja pola

L. protiv Litvanije¹⁴ slučaj se odnosi na neuspjeh da se uvede zakonska regulativa kojom bi se omogućilo trans osobama da se podvrgnu operativnim zahvatima procesa prilagođavanja pola i promijene identifikaciju pola u zvaničnim dokumentima.

Sud je smatrao da nije bilo kršenja člana 3. (zabrana nehumanog i ponižavajućeg postupanja) Konvencije. I ako je podnosilac predstavke pretrpio razumljiv bol i frustraciju, okolnosti nijesu bile takvog intenziteta, uključujući izuzetno ugrožavajuće životne uslove, da bi podpale pod ovu odredbu.

Sud je dalje zaključio da je došlo do kršenja člana 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije. Litvanski zakon je priznavao pravo transpolnim osobama "da promijene ne samo svoj pol, već i građanski status. Međutim, postojala je pravna praznina u zakonu u dijelu regulisanja mogućnosti operacije "potpune" promjene pola.¹⁵ Ova zakonska praznina je stavila podnosioca u situaciju stresne nesigurnosti u vezi sa njegovim privatnim životom i prepoznavanja njegovog pravog rodnog identiteta. Budžetska ograničenja u sektoru javno-zdravstvene usluge možda opravdava neka početna kašnjenja u sprovođenju prava transpolnim osobama predviđenih Građanskim zakonikom, ali ne i kašnjenjem više od četiri godine. S obzirom na ograničen broj ljudi

¹³ Hämäläinen v. Finland, br. 37359/09, 16. jul 2014

¹⁴ L. v. Lithuania, br. 27527/03, 11 septembar 2007

¹⁵ Termin "potpuna promjena pola" nije više u upotrebi iz razloga što se sudska praksa, kao i medicinska praksa, te različita zakonodavstva, kretala vremenom ka pravcu samoodređenja i prepoznavanja rodnog identiteta izvan okvira binarnosti

koji su uključeni, budžetski teret ne bi bilo preteran. Država stoga nije uspjela da uspostavi ravnotežu između javnog interesa i prava podnosioca predstavke.

Drugi slučaj **Schlumpf protiv Švajcarske**¹⁶ se odnosio na odbijanje zdravstvenog osiguranja podnosioca predstavke da plati troškove operativnih zahvata prilagođavanja pola na osnovu toga što ona nije ispoštovala period od dvije godine čekanja pred operativni zahvat prilagođavanja pola, a u skladu sa sudskom praksom kao uslov za plaćanje troškova takvih operacija.

Sud je smatrao da je došlo do kršenja člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije. Period čekanja je mehanički primijenjen ne uzimajući u vidu starost (67) podnosioca predstavke, čija odluka da se podvrgne operaciji je verovatno proistekla iz nemogućnosti čekanja tog odlaganja, što je uticalo na njenu slobodu da odredi svoj rodni identitet.

Drastično kršenje prava na poštovanje privatnog života desilo se u slučaju **Y.Y. protiv Turske**¹⁷ koji se odnosio na odbijanje od strane turskih vlasti da izdaju odobrenje za operaciju prilagođavanja pola na osnovu toga što je osoba koja je zahtjevala takvo odobrenje, transpolna osoba, nije bila u trajnoj nemogućnosti da rodi. Podnosilac predstavke - koji je u vrijeme podnošenja bio registrovan kao osoba ženskog pola - se žalio, a naročito u pogledu povrede njegovog prava na poštovanje njegovog privatnog života. On je posebno naveo da je razlika između njegove percepcije sebe kao čoveka i njegove fizičke konstitucije, ustanovljena medicinskim izveštajima i žalio se na odbijanje od strane domaćih vlasti da stavi tačku na tu razliku, a na osnovu toga da li je bio u stanju da zatrudni. U konačnom, u maju 2013, turski sud je prihvatio zahtjev i odobrio operaciju.

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije. Sud nalazi da, ograničavanje podnosiocu, dugi niz godina, mogućnost sprovođenja operacije prilagođavanja pola, Turska je prekršila njegovo pravo na poštovanje privatnog života. Sud je ponovo naglasio da mogućnost da transpolne osobe u potpunosti uživaju pravo na lični razvoj i fizički i moralni integritet se ne može smatrati kontroverznim pitanjem. Čak i pod pretpostavkom da je odbijanje prvog zahtjeva podnosioca predstavke za pristup takvoj operaciji bio zasnovan na relevantnim osnovima, isti nisu bili dovoljni za odbijanje zahtjeva. Sporno miješanje u pravo podnosioca predstavke na poštovanje njegovog privatnog života ne može se smatrati "neophodnim" u demokratskom društvu.

1.1.6. Uslov nepovratnosti transformacije izgleda (sterilizacija) krši pravo na privatnost

U predmetu pred Evropskim sudom, *A.P., Garçon and Nicot v. France*¹⁸, podnosioci predstavke A. P., Emile Garçon i Stephane Nicot su tri transrodne žene. Svaka od njih pokrenula je postupak priznanja ženskog rodnog identiteta i izmjene njihovog roda i imena u civilnim registrima. Na osnovu prava na poštovanje privatnog života (član 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima), one su se žalile na odbijanje francuskih sudova u 2012. i 2013. godini, uz obrazloženje da nijesu donele dokaz o postojanju "transseksualnog sindroma"¹⁹ (za drugog podnosioca predstavke) i nepovratnost transformacije njihovog izgleda, uslovi koje je uspostavio francuski vrhovni sud (1. građansko odeljenje, 7. juna 2012. i 13. februara 2013.). Prema podnositeljicama predstavke, drugi uslov implicira prethodno podvrgavanje operaciji ili tretmanu koji uključuje

¹⁶ Schlumpf v. Switzerland, br. 29002/06, 8 januar 2009

¹⁷ Y.Y. v. Turkey, br.14793/08, 10 Mart 2015

¹⁸ (Applications nos. 79885/12, 52471/13 and 52596/13), 6 April 2017

¹⁹ Termin je prevod termina upotrijebljenog u presudi. "Transseksualni sindrom" nije termin koji koristi zvanična medicina, niti transrodna zajednica, te se smatra stigmatizujućim.

sterilizaciju. Prva podnositeljka predstavke se takođe žalila da je bila obavezna da prođe ljekarski pregled u okviru postupka dobijanja promjene oznake pola u civilnom registru.

Odlučujući u ovom predmetu, Sud „u potpunosti prihvata da zaštita principa nedostupnosti/nedodirljivosti ljudskog tijela, garancija pouzdanosti i konzistentnosti građanskog statusa i zahtjev za pravnom sigurnošću, spadaju u opšti interes. Međutim, nalazi da je u ime tako shvaćenog opšteg interesa, francusko pozitivno pravo, važeće u to vremenu predmetnih slučajeva, transrodne osobe koje nijesu željele da izvrše potpunu promjenu pola su postavljene pred nerješivu dilemu: bilo da se podvrgnu, protiv svoje volje, sterilisanju ili operaciji ili tretmanu koji će vrlo vjerovatno imati efekte ove prirode, i odreći se ostvarivanja svog prava na poštovanje svog fizičkog integriteta u punoj mjeri, koje podpada pod pravo na poštovanje privatnog života, zagarantovano članom 8 Konvencije; ili da se odreknu priznavanja svog rodnog identiteta i, prema tome, potpunog ostvarivanja istog prava (člana 8 Konvencije) “(§ 132). Sud smatra da je to poremetilo fer ravnotežu koju su države ugovornice dužne da održavaju između opšteg interesa i interesa zainteresovanih lica.

Shodno tome, odbijanje zahtjeva druge i treće podnositeljke predstavke za promjenu građanskog statusa, na osnovu toga što nijesu dostavile dokaz o nepovratnoj prirodi promjene u svom izgledu, predstavlja neuspjeh države da ispuni svoju pozitivnu obavezu da obezbijedi njihovo pravo na poštovanje privatnog života, čime je došlo do kršenja člana 8 Konvencije.

U pogledu zahtjeva druge podnositeljke predstavke koja je tvrdila da je zakonsko priznavanje rodnog identiteta transrodnih osoba uslovljavano dokazom da su „stvarno patili od rodnog poremećaja“ označavajući ih “mentalnim bolesnicima”, a samim tim i povredom njihovog dostojanstva, Sud je zaključio da nije došlo do kršenja člana 8 Konvencije. Na ovaj način Sud je, još uvijek, zadržao stav koji se odnosi na široku diskreciju država ugovornica u odlučivanju koji će uslov postaviti, prihvatajući stav Francuske da je ovaj uslov usmjeren na zaštitu interesa zainteresovanih osoba, jer je u svakom slučaju osmišljen kako bi se osiguralo da se oni ne započnu postupak zakonske promene svog identiteta, nepromišljeno. (§ 141)

U konačnom, prema stavu Suda “zaštita principa neotuđivosti građanskog statusa, dosljednost i pouzdanost evidencija građanskog statusa i, šire, potreba za pravnom sigurnošću su u opštem interesu i opravdavaju postavljanje strogih postupaka usmjerenih, naročito na verifikaciju osnovne motivacije zahteva za promjenom pravnog identiteta”. (§ 142) Datim stavom, Sud je ostavio mogućnost državama da uspostave stroge procedure po osnovu zahtjeva za pravno prepoznavanje rodnog identiteta, sa ciljem onemogućavanja zloupotreba, u slučajevima kada iza takvog zahtjeva ne postoji stvarna želja, već namjera izigravanja pravnog sistema.

1.1.7. Brze, transparentne i dostupne postupke za promenu matičnih knjiga rođenih

U predmetu X protiv bivše Jugoslovenske republike Makedonije, podnosilac predstavke, trans muškarac, ukazuje da u domaćem zakonu ne postoji odredba koja izričito dozvoljava izmjenu polno/rodne oznake osobe u registru građanskog statusa, za razliku od prava na promjenu ličnog imena osobe. Podnosilac predstavke je tvrdio da nacionalno zakonodavstvo ne nameće nikakve uslove i odredbe koje treba ispuniti i postupke koje treba sprovesti. Ovaj stav crpio je i iz odluke Upravnog suda, koji je postupao po zahtjevu podnosioca. U konačnom, podnosilac predstavke je tvrdio da nijedna odredba jasno ne određuje državni organ koje je nadležan da odluči o takvom zahtjevu (za razliku od zahtjeva za promjenom ličnog imena).

Sud je našao da okolnosti slučaja otkrivaju zakonodavne praznine i ozbiljne nedostatke koji podnosioca prijave ostavljaju u situaciji značajne nesigurnosti u odnosu na njegov privatni život i priznavanje njegovog identiteta. Dugotrajno postupanje po zahtjevu podnosioca predstavke, za koje nacionalne vlasti snose isključivu odgovornost, ima dugoročne negativne posledice po njegovu mentalno zdravlje. Na osnovu prednjeg Sud zaključuje da trenutni pravni okvir u tuženoj državi ne predviđa „brze, transparentne i dostupne postupke“ za promjenu matičnih knjiga rođenih transrodnih osoba. (§ 70)

U svijetlu gore navedenih razmatranja, Sud je utvrdio da je došlo do kršenja člana 8 Konvencije zbog nedostatka normativnog okvira koji obezbeđuje pravo na poštovanje privatnog života podnosioca predstavke.²⁰

Prateći ovaj stav, Sud u predmetu S.V. protiv Italije²¹, zaključuje da je rigidna priroda sudskog postupka za priznavanje rodnog identiteta transrodnih osoba kao važećeg u relevantnom periodu, podnosioca predstavke stavilo u anomalan položaj za neopravdan vremenski period, u kojem je mogao da osjeća ranjivost, poniženje i anksioznost.

Sud smatra da nemogućnost podnosioca predstavke da mu se izvrši promjena imena, u periodu od dve i po godine, na osnovu toga što proces prilagođavanja roda nije završen operacijom prilagođavanja pola, predstavlja propust tužene države da ispuni svoju pozitivnu obavezu da obezbedi pravo podnosioca predstavke na poštovanje njegovog privatnog života.

1.2. NAJVAŽNIJI IZVORI SAVJETA EVROPE

Iako norme koje su sadržane u raznim dokumentima Savjeta Evrope nemaju direktnu primjenu, one imaju veliki uticaj na formiranje pravila i stavova u praksi prije svega ECHR. Kada je riječ o pravnom prepoznavanju prilagođavanja pola važno je pomenuti Preporuku Komiteta Ministara Savjeta Evrope CM/Rec(2010)5²² kojom se ističe da države članice Savjeta Evrope moraju da preduzmu mjere u borbi protiv diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. U dodatku Preporuke se ukazuje da:

20. *Prethodni uslovi, uključujući promjene fizičke prirode, za pravno priznanje promjene pola, trebalo bi da se redovno preispituju kako bi se uklonili uvredljivi uslovi.*
21. *Države članice bi trebalo da preduzimaju odgovarajuće mjere kojima se garantuje puno pravno priznavanje promjene pola osobe u svim oblastima života, posebno tako što de se promjena imena i pola u službenim dokumentima omogućiti brzo, transparentno i pristupačno; države članice bi takođe trebalo da obezbijede, gde je to potrebno, odgovarajuće priznanje i promjene od strane nedržavnih subjekata u pogledu ključnih dokumenata, kao što su obrazovne ili radne potvrde.*

²⁰ Odluka je donijeta glasovima pet sudija sa izdvojenim stavom dvojice sudija koji su smatrali je „Mehanizam Konvencije zasnovan na ideji supsidijarnosti. Konkretno, tumačenje nacionalnog prava je pitanje domaćih sudova i drugih nacionalnih vlasti. U ovom slučaju, Sud je odstupio od ustaljene sudske prakse o supsidijarnosti pronalazeći nedostatak odgovarajućeg „regulatornog okvira“ u vezi sa određenim brojem zahtjeva prije nego što je o osnovanosti bilo kojeg od tih zahtjeva u konačnom odlučeno u postupku pred domaćim sudom“.

²¹ (Application no. 55216/08), 11 October 2018

²² Preporuka CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara državama članicama o mjerama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/LGBT_en.pdf, http://www.rodnaravnopravnost.rs/attachments/013_RecCM2010_5_SR.pdf

22. *Države članice bi trebalo da preduzmu sve neophodne mjere da obezbijede da, kada je promjena pola obavljena i pravno priznata u skladu sa stavovima 20 i 21 u gornjem tekstu, pravo transrodnih osoba da stupaju u brak sa osobom čiji je pol suprotan njihovom novom polu, bude delotvorno zajemčeno.*

Komitet Ministara Savjeta Evrope, marta 2015. godine, usvojio je **Rezoluciju broj 380/2015** sa nazivom „*Garantovanje lezbijskih, gej, biseksualnih i transrodnih (LGBT) ljudskih prava: odgovornost evropskih gradova i regiona*“²³. Rezolucijom se ponovo ističe „jednakost svih ljudi i naglašava da su svi rođeni slobodni i jednaki u dostojanstvu i pravima. Seksualna orijentacija i rodni identitet su priznati i zabranjena je diskriminacija na tim osnovama. Uprkos brojnim međunarodnim dokumentima koji se bave standardima ljudskih prava, pripadnici LGBT orijentacije suočavaju se sa duboko ukorenjenim predrasudama, neprijateljstvom i rasprostranjenom diskriminacijom širom Evrope“.

Parlamentarna skupština Savjeta Evrope 22. aprila 2015. godine usvojila je **Rezoluciju 2048 (2015)**²⁴ u kojoj izražava žaljenje zbog diskriminacije sa kojom se transrodne osobe suočavaju u Evropi i ukazuje na nedovoljno razvijenu svijest javnosti o ovom pitanju. Parlamentarna skupština je pozvala države članice da svojim zakonodavstvom izričito zabrane diskriminaciju zasnovanu na rodnom identitetu, odnosno usvajanje specifične trans-inkluzivne anti-diskriminacione legislative i mjera. Transrodne osobe treba da budu u mogućnosti da promijene ime i pol u matičnim knjigama rođenih i ličnim dokumentima, zbog čega bi države trebalo da uspostave brze, transparentne i pristupačne procedure zasnovane na samoodređenju, bez daljnjih ograničenja baziranih na karakteristikama osobe (kao što su godine).

3. Zabrana sterilizacije i ostalih medicinskih procedura kao što su dijagnoza u oblasti mentalnog zdravlja ili zahtjev za razvodom u slučaju trans osoba u braku radi pravnog priznanja roda.
4. Osigurati da je najbolji interes djeteta uvijek prioritet.
5. Razmotriti uvođenje treće rodne opcije u identifikacionim dokumentima za sve osobe koje to traže.
6. Osigurati trans specifičnu zdravstvenu zaštitu dostupnom i osigurati da trans osobe (uključujući djecu) nijesu obilježena kao mentalno bolesna u nacionalnim i internacionalnim klasifikacijama.
7. Proaktivan pristup u pogledu informisanja, podizanja svijesti i edukacije, pogotovo u pogledu stručnih grupa.

Prepoznajući ograničenja sa kojima se u svakodnevnom životu susreću interpolne osobe, a imajući u vidu da se interpolne osobe sa ograničenijim susrijeću već u djetinjstvu, Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope usvojila je Rezoluciju 2191 (2017) o promociji ljudskih prava i eliminaciji diskriminacije prema interpolnim osobama.

Prevalentno posmatranje pitanja rodnog identiteta kao medicinskog prouzrokuje neadekvatan pristup djetetu kao posljedica nepotpunog i pogrešnog razumevanja dugoročnih posljedica za dijete, koje se manifestuje kroz odluke koje su donijete o djetetovom tijelu tokom ranog djetinstva.

²³ https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=2304481&Site=COE&direct=true#P22_204

²⁴ <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736&lang=en>

Rezolucija istovremeno naglašava da je ključno obezbijediti da zakon ne stvara ili održava ograničenja kada je u pitanju ravnopravnosti interpolnih osoba. To uključuje garancije da interpolne osobe koje se ne identifikuju kao muško ili žensko imaju pristup pravnom priznavanju svog rodnog identiteta i da tamo gdje njihov pol nije pravilno utvrđen na rođenju, postupak za ispravljanje toga mora biti jednostavan i zasnovan isključivo na samoodređenju, kako je navedeno u Rezoluciji 2048 (2015) Parlamenta o diskriminaciji transrodnih osoba u Evropi.

U pogledu građanskog statusa i prava na pravno prepoznavanje roda, Rezolucijom se pozivaju države članice Savjeta Evrope, da:

- a. obezbijede da zakoni i praksa registracije rođenih, posebno u pogledu evidencije roda novorođenčeta, na propisan način poštuju pravo na privatni život tako što će omogućiti dovoljnu fleksibilnost za suočavanje sa situacijom interpolne djece bez prisiljavanja roditelja ili medicinskih stručnjaka da otkriju interpolni status djeteta nepotrebno;
- b. pojednostave zakonske procedure prepoznavanja roda u skladu s preporukama koje je Parlamentarna skupština usvojila Rezolucijom 2048 (2015) i naročito da obezbijede posebno da su ove procedure brze, transparentne i dostupne svima i zasnovani na samoodređenju;
- c. obezbijediti da je, bez obzira na to gdje se u javnim organima koristi klasifikacija roda/polova, raspoloživ niz mogućnosti za sve osobe, uključujući i one interpolne osobe koje se ne identifikuju kao muškarci ili žene;
- d. razmotriti mogućnost registracije roda/pola na izvodima iz matične knjige rođenih i drugim ličnim dokumentima fakultativnim za sve;
- e. obezbijediti da, u skladu sa pravom na poštovanje privatnog života, interpolne osobe ne budu spriječene da stupe u građansko partnerstvo ili brak ili da ostanu u takvom partnerstvu ili braku kao rezultat zakonskog priznavanja njihovog roda/pola;

Dokumenta Savjeta Evrope i na prvom mjestu prezentovana praksa ECHR upućuju na razvoj pravnog ali prije svega društvenog prepoznavanja položaja trans osoba, a naročito u presudama u 21. vijeku, ukazujući na pozitivnu obavezu država članica da svoje zakonodavstvo usklade sa principom nediskriminacije trans osoba i omoguće im nesmetano uživanje prava na poštovanje privatnog i porodičnog života. Odluke Suda su uputile na obavezu pojedinih država članica koje su bile tužene u predmetnim sporovima da svoje zakonodavstvo upodobe na način kojim će se ne samo omogućiti pravno prepoznavanje prilagođavanje roda, već predvidjeti brze, transparentne i dostupne postupke bez uslovljavanja nepovratnom transformacijom izgleda (sterilizacija), a sve u svijetlu poštovanja prava iz člana 8 i 12 Konvencije. Državama članicama se u određenoj mjeri ostavlja diskreciono pravo utvrđivanja uslova za pravno prepoznavanje rodnog identiteta, kojim se ne ugrožavaju dostojanstvo, fizički integritet i pravo na privatni život, uz garantovanje nediskriminacije.

Imajući u vidu ustaljenu praksu ECHR izlišno je napominjati da su obaveze i standardi poštovanja prava transrodnih osoba u prednje elaboriranim presudama obavezujuće i za sve druge države članice, pa i za Crnu Goru. Ovo naročito što je Sud **izašao iz okvira slobodne ocjene nacionalnog zakonodavstva u konkretnim pitanjima i izdigao standard na međunarodni nivo pozitivnih obaveza poštovanja ljudskih prava kao univerzalnih**. Minimum standarda utvrđenih od strane ECHR se odnosi na zabranu sterilizacije i intervencija koje mogu dovesti do iste sa trendom približavanja samoopredjeljenja kao standarda.

1.3. PRAVO EVROPSKE UNIJE

Pravo EU, naročito ako imamo u obzir praksu Suda pravde Evropske Unije, nije tretiralo pitanje prava transrodnih osoba na nivou kako je to učinjeno u praksi ECHR, ali je sigurno postavilo temelje zaštite od diskriminacije transrodnih osoba, čak paralelno sa ECHR. U tom pravcu, prevashodno kroz odluke o zaštiti od diskriminacije u radnim odnosima, EU je kroz praksu SPEU utvrdila određene standarde, kao što je i donijela određen broj direktiva i okvirnih odluka.

U presudi od 30. aprila 1996., u predmetu *P. v S. and Cornwall County Council*²⁵, Evropski sud pravde je zaključio da diskriminacija koja proističe iz promjene pola predstavlja diskriminaciju po osnovu pola, pa je, shodno tome, član 5 stav 1 direktive Savjeta br. 76/207/EEC od 9. februara 1976. u vezi sa sprovođenjem načela ravnopravnog postupanja prema muškarcima i ženama u smislu pristupa zapošljavanju, stručnom osposobljavanju i unapređenju, kao i u smislu uslova rada, isključuje mogućnost otpuštanja transpolnih osoba iz razloga koji se tiču promjene pola. Odbacujući argument Države, Ujedinjenog Kraljevstva, o tome da bi poslodavac otpustio P. čak i da je P. muškarac kojem je pri rođenju pripisan ženski pol, a prošao je proces tranzicije prilagođavanja pola iz ženskog u muški, ESP je zaključio kako slijedi: „...*ako osoba dobije otkaz zato što namjerava da promijeni pol ili zato što je to već učinila, tada se smatra da se prema takvoj osobi postupa nepovoljno u odnosu na druge pripadnike pola kome je ona smatrala da pripada prije nego što je promijenila pol. Tolerisanje takvog vida diskriminacije prema toj osobi bilo bi ravno nepoštovanju dostojanstva i slobode na koje ona ima pravo i koje je Sud dužan da štiti.*“

Slučaj *Richards*²⁶ potvrđuje slučaj *K.B v NHS Penzion Agencija*²⁷ koji mu je prethodio, ali samnogo više jasnoće i stoga većim stepenom sigurnosti. U oba slučaja se tretira pitanje penzija i oba potvrđuju bilo da je u pitanju nacionalno zakonodavstvo ili praksa u pogledu radnog mjesta, koji utvrđuju plate davanjem prednosti zasnovane na polu ili bračnom statusu, a koji rezultira uskraćivanjem koristi nekoj trans osobi koja trajno živi u svojoj rodnoj ulozi je, u principu, nepojiva sa zahtjevima člana 141 Ugovora o osnivanju EU.

Član 141 navodi da “Svaka država članica će osigurati da se primenjuje princip jednakih zarada za mušku i žensku radnu snagu za isti rad ili rad jednake vrednosti. “ Ovo je bez obzira na to da li je lice zaposleno u javnom ili privatnom sektoru, i riječ “plata” je široko definisana i obuhvata sve “*bilo da je u novcu ili u drugoj vrijednosti, koje radnik prima direktno ili indirektno, u pogledu njegovog radnog odnosa, od svog poslodavca* “.

Prema principu Richards slučaja, svaka transrodna osoba koja živi trajno u skladu sa svojim rodnim identitetom, bez obzira na operaciju može zahtjevati pogodnosti u vezi ličnih primanja, a koje su uskraćene zato što je njihov rod još uvek pravno rod pripisan rođenju. Oni takođe mogu da potražuju pogodnosti vezane za bračna primanja koje su odbijene, jer nijesu bili u stanju da se vjenčaju za svog partnera.

EU je 2006. godine usvojila *Preinačenu rodnu direktivu 2006/54/EC*²⁸. Recital 3 Preambu- le ove Direktive uveo je, po prvi put u pravo EU, eksplicitno upućivanje u vezi sa diskriminacijom po osnovu ‘promjene pola’. Materijalno polje promjene Direktive uključuje pristup zapošljavanju, uslovima rada, sistemu šema socijalnog osiguranja vezanog za rad, koje uključuju penzije, bolest i povlastice u slučaju nezaposlenosti. Uvodna izjava 3 Direktive predviđa da se „s obzirom na svrhu i prirodu prava koja princip jednakog tretmana muškaraca i žena želi zaštititi, primjenjuje

²⁵ ECJ, C-13/94, P v. S and Cornwall County Council, (1996), stav 21–22

²⁶ Sarah Margaret Richards v Secretary of State for Work and Pensions (Case C-423/04) ECJ 27-04-06 25K.B. v

²⁷ NHS Pensions Agency (ECJ), (Case C-117/01), 7 Januar bcsdggzfv s0oifrgfrrrr gffrg 2004 [http://www.pfc.org.uk/caselaw/K.B.%20v%20NHS%20Pensions%20Agency%20\(ECJ\).pdf](http://www.pfc.org.uk/caselaw/K.B.%20v%20NHS%20Pensions%20Agency%20(ECJ).pdf)

²⁸ DIREKTIVA 2006/54/EZ o primjeni načela jednakih mogućnosti i jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pitanjima zapošljavanja i rada (preinaka)

i na diskriminaciju koja proizilazi iz rodnog određenja osobe. Od država članica se ne zahteva da direktno uključuju rodnu određenje kao zaštićenu karakteristiku u domaće zakonodavstvo kojim je transponovana Direktiva 2006/54 / EC. Moraju, međutim, tumačiti diskriminaciju po osnovu pola na način da uključuje osobe koje nameravaju da se podvrgnu, prolaze ili su prošli prilagođavanje pola (gender confirmation).²⁹

Rodni identitet je formalno priznat u dva dodatna dijela sekundarnog zakonodavstva EU: **Direktivi 2011/95 / EU138 („Preinačena direktiva o kvalifikacijama“)** i **Direktivi 2012/29 / EU139 („Direktiva o pravima žrtava“)**.

Prema članu 10 (1) (d) Direktive 2011/95, biti dio „određene društvene grupe“ može biti osnova za progon. Međutim, Direktiva dalje tumači, precizirajući da bez obzira da li podnosilac zahtjeva za azil pripada određenoj društvenoj grupi, nacionalne vlasti treba da vode računa o aspektima vezanim za rod, uključujući i rodni identitet.

Direktiva o pravima žrtava, takođe se pojašnjava da „žrtve zločina treba da budu prepoznate i tretirane na poštovan, osjetljiv i profesionalan način bez diskriminacije bilo zasnovane po bilo kom osnovu kao što su ... rodno izražavanje, rodni identitet ...“ (recital 9. Preambule). U uvodnoj recitalu 17. dalje se navodi da se „nasilje koje je usmjereno protiv osobe zbog roda, rodnog identiteta ili rodnog izražavanja te osobe ... razumije kao rodno zasnovano nasilje“, a recital 56. Preambule zastupa pojedinačne procjene koje „uzimaju u obzir lične karakteristike žrtve kao što su ... rodni identitet ili izražavanje“.

EU se po prvi put, kroz svoje zakonodavstvo, direktno bavi zaštitom prava interpolnih osoba usvajanjem **Rezolucije Evropskog parlamenta o pravima interpolnih osoba (2018(2878) (RSP))**. Rezolucijom se poziva Evropska Komisija i sve države članice na kreiranje legislative koja će regulisati ljudska prava interpolnih osoba, oštro osuđuje operativne zahvate „normalizacije“ nad interpolnim osobama, ukazuje na neophodnost obezbjeđivanja adekvatne zdravstvene i socijalne zaštite, poziva na depatologizaciju interpolnih osoba, te ukazuje na značaj saradnje između država članica i organizacija koje se bave zaštitom i promocijom ljudskih prava interpolnih osoba, te podrške radu ovakvih organizacija;

U pogledu ličnih dokumenta Rezolucija naglašava *važnost fleksibilnih postupaka registracije rođenih - pozdravlja zakone usvojene u nekim državama članicama koji omogućavaju zakonsko priznavanje roda na osnovu samoodređenja - ohrabruje druge države članice da usvoje slično zakonodavstvo, uključujući fleksibilne postupke za promjenu rodnih markera, sve dok se i dalje registruju, kao i imena na izvodima iz matičnih knjiga i ličnim dokumentima (uključujući mogućnost rodno neutralnih imena).*

1.3.1. Komparativni prikaz zakonodavstva država članica EU³⁰

Zakonski uslovi priznavanje rodnog identiteta različiti su u državama članicama širom Evropske unije i u najvećoj mjeri odražavaju nedostatak uspostavljenih standarda na nivou EU. Pravno prepoznavanje rodnog identiteta u kontekstu ovog komparativnog prikaza posmatramo sa aspekta uslova potrebnih da bi se ime i oznaka roda u administrativnim evidencijama, službenim registrima i dokumentima, uključujući lična dokumenta, izvode iz matične knjige rođenih ili civilnog statusa,

²⁹ “Trans and intersex equality rights in Europe – a comparative analysis”, Marjolein van den Brink and Peter Dunne, Directorate-General for Justice and Consumers (EC), November 2018, str. 48 <http://fundaciondiversidad.org/wp-content/uploads/2019/03/TransandintersexequalityrightsinEurope-2018.pdf>

³⁰ Podaci i pregled pravnih sistema EU u pogledu uslova za pravno prepoznavanje rodnog identiteta preuzeto je iz studije “Legal gender recognition in the EU The journeys of trans people towards full equality”, Directorate-General for Justice and Consumers, June 2020 - https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/lesbian-gay-bi-trans-and-intersex-equality/studies-and-research-lgbti-equality_en

podudarala sa rodom opredjeljenja. Neke države članice EU imaju jednostavnije procedure, a druge glomaznije ili zahtjevnije, poput zdravstvenih uslova ili obaveza da se pojave pred sudijom.

Sve države članice EU i Velika Britanija dozvoljavaju pravno prepoznavanje roda transrodnim osobama ili su dozvolile prepoznavanje pojedinaca u skladu sa njihovim rodnim identitetom.

Uslovi se kreću od administrativnih formalnosti koje odražavaju pravo transrodnih osoba na samoopredeljenje do nametljivih medicinskih uslova, poput sterilizacije. Zakonski uslovi mogu se kategorisati na sledeći način:

- Samoodređenje koje uključuje samoizjašnjavanje o identitetu putem pisane izjave, izjave ili zahtjeva kod nadležnog organa;
- Proceduralni uslov;
- Medicinski uslov.
- Uslov koji se odnosi na vezu i porodičnu situaciju podnosioca zahtjeva;
- Vremenski uslov;
- Uzrast;

Samoodređenje

Pravni sistemi koji u najvećoj mjeri poštuju prava transrodnih osoba isključili su bilo koji uslov, dajući pravo svakoj osobi da se samoodredi u pogledu svog rodnog identiteta bez ograničenja.

Postupak promjene oznake roda u zvaničnim dokumentima se pokreće zahtjevom, pismenom izjavom, izjavom kod nadležnog organa, kao što je opštinski službenik za građanski status. Postupak ne zahtijeva dijagnozu iz oblasti mentalnog zdravlja ili bilo kakvu intervenciju treće strane, obaveznu medicinsku intervenciju, operaciju ili sterilizaciju ili obavezni razvod. Dakle, ne sprovodi se bilo kakav postupak već se na osnovu zahtjeva ili izjave lica vrši izmjena oznake roda.

Šest država članica EU usvojilo je pristup samoodređenja. Danska je bila prva država EU koja je sprovela ovaj postupak 2014. godine, a Malta i Irska 2015. Belgija, Luksemburg i Portugal su slične postupke za pravno prepoznavanje roda, uvele u svoje nacionalno zakonodavstvo nedavnim izmjenama.

Proceduralni uslov

Pod proceduralnim uslovom se zapravo podrazumijeva obaveznost sprovođenja postupka kako bi se omogućilo pravno prepoznavanje roda. Dakle, ovdje se govori o postupku, kao per se ograničenju u odnosu na prethodno opisanu mogućnost samoodređenja koja ne podrazumijeva odluku suda ili administrativnog organa. U zavisnosti od različitih pravnih sistema predviđene su dvije vrste procedura i to sudska i administrativna. Standardi uspostavljeni praksom ECHR podrazumijevaju da nezvano od vrste procedura predviđenih u pravnom sistemu, iste moraju biti efikasne i pristupačne svima.

Da bi postupci pravnog prepoznavanja rodnog identiteta bile efikasne i pristupačne u mnogome zavisi od tipa procedure, ali značajnije više od stepena regulisanja ovih postupaka u samom zakonu. Tako je nedostatak detaljnog propisivanja postupaka u zakonu, u pojedinim državama EU, učinila postupke pravnog prepoznavanja rodnog identiteta izuzetno dugim i bilo je neophodno da se kroz konkretne postupke razvija praksa (Italija, Poljska, Bugarska, Kipar, Litvanija, Letonija i Rumunija). U ovim državama se sprovodi sudski postupak za pravno prepoznavanje rodnog identiteta.

Po prirodi postupaka, sudski je uvijek duži dok administrativni postupci traju kraće. Primjera radi, Francuska je propisuje sudski postupak, dok Slovenija i Slovačka propisuju administrativni postupak.

Medicinski uslov

Medicinski uslovi u najvećoj mjeri ograničavaju prava transrodnih osoba na pravno prepoznavanje rodnog identiteta. Međutim, u postupcima čiji je sastavni dio i utvrđivanje medicinskih uslova za pravno prepoznavanje, krše i ugrožavaju niz drugih prava, što je prethodno i obrazloženo u studiji, kroz prezentovanu praksu ECHR. Iako Evropski sud ostavlja diskreciono pravo državama članicama Savjeta Evrope da samostalno određuju uslove za pravno prepoznavanje, svojom praksom je uspostavio standard medicinskih uslova koji se smatraju neprihvatljivim, kao na primjer, zahtevi nepovratnih promjena u metabolizmu pojedinca, kao što je sterilizacija, predstavljaju kršenje prava na fizički integritet i pravo na privatni život.

2019. godine većina (20) država članica EU i dalje je predviđala medicinski ili patološki pristup pravnom prepoznavanju rodnog identiteta i nametnula medicinske preduslove, uključujući:

- Hirurški zahvat za promjenu pola;
- Sterilizacija;
- Medicinski test, čiji je cilj često da pokaže da je rodni identitet nepromjenljiv, ili zatvaranje u zdravstvenu ustanovu;
- Hormonski tretman;
- Obavezna dijagnoza mentalnog poremećaja od strane psihologa, ljekara opšte prakse, specijaliste za rodne teme ili drugog medicinskog radnika, koji mora potvrditi dijagnozu rodne disforije, poremećaja rodnog identiteta ili transseksualizma.³¹

Četiri države članice EU predviđaju i hirurški zahvat i sterilizaciju kao uslov (Češka, Kipar, Rumunija i Slovačka), samo steralizaciju Finska. Pored Litvanije i Letonije čije procedure nijesu jasno određene, ostale države prepoznaju medicinski test, hormonski tretman i dijagnozu kao uslove za pravno prepoznavanje rodnog identiteta.

Uslov koji se odnosi na vezu i porodičnu situaciju podnosioca zahtjeva

Pravno prepoznavanje rodnog identiteta može dodatno biti uslovljeno, ali i ograničiti puno uživanje ovog prava u zavisnosti od zahtjeva koje država pretpostavlja u odnosu na vezu ili porodičnu situaciju koju podnosilac/teljka zahtjeva ima. Treba napomenuti da je najčešće slučaj da je ovaj uslov/ograničenje dodatni uz prethodno navedene uslove i na taj način posebno opterećuje podnosioca/teljku zahtjeva u smislu uživanja njegovih/njenih prava.

U tom smislu, pojedini pravni sistemi zahtjevaju promjenu bračnog statusa u registrovano partnerstvo, što je suprotno praksi ECHR, ili obaveza prethodnog razvoda u državama gdje registrovano partnerstvo nije zakonom prepoznato, a što je u suprotnosti sa stavom Komiteta za ljudska prava UN.

³¹ Dijagnoza F.64. Transsexualism koja je postojala u Međunarodnoj klasifikaciji bolesti 10 (MKB-10) u oblasti mentalnog zdravlja, u novoj verziji (MKB-11) koja je usvojena od strane Svjetske zdravstvene organizacije u junu 2018. godine, ne postoji, te je zamijenjena terminom "rodna inkongruencija" koja je prebačena u domen seksualnog i reproduktivnog zdravlja.

“Još jedan važan uticaj pravnog prepoznavanja rodnog identiteta na porodičnu situaciju transrodne osobe je prepoznavanje njihovog roda u odnosu na roditeljski status. Samo tri države članice (Belgija, Holandija, Švedska) dozvoljavaju da transrodne osobe budu priznate kao „(ko) majka“, „(ko) otac“ ili „roditelj“. Na Malti zakon sada pojedince određuje kao „roditelja 1“ i „roditelja 2“ (umesto kao majku i oca). Italija je dozvolila da se trans žena, koja je bila registrovana kao „otac“, ponovo registruje kao „majka“.

Danska, Nemačka i Grčka zvanično su odbile priznavanje roda pojedinca/ke u njegovom/njenom roditeljskom statusu, dok druge države članice još uvek nijesu donele odluku o toj temi.

Konačno, Poljska ima relativno jedinstven zahtjev da podnosioci zahtjeva za pravno prepoznavanje rodnog identiteta moraju da pokrenu postupak protiv svojih roditelja, zbog pogrešno dodijeljenog pola na rođenju.³²

Vremenski uslov

U pojedinim pravnim sistemima kao preduslov promjene oznake roda zahtijeva se da podnosilac/teljka zahtijeva u određenom vremenskom periodu u javnosti živi u skladu sa zahtjevanim rodnim identitetom i na taj način dokaže činjenicu rodnog identiteta čije pravno prepoznavanje zahtijeva. Malta, naprotiv, ograničila je vremenski rok u kojem su državni organi dužni sprovesti procedure izmjene dokumenta, a po osnovu zahtjeva za pravno prepoznavanje roda.

Uzrast

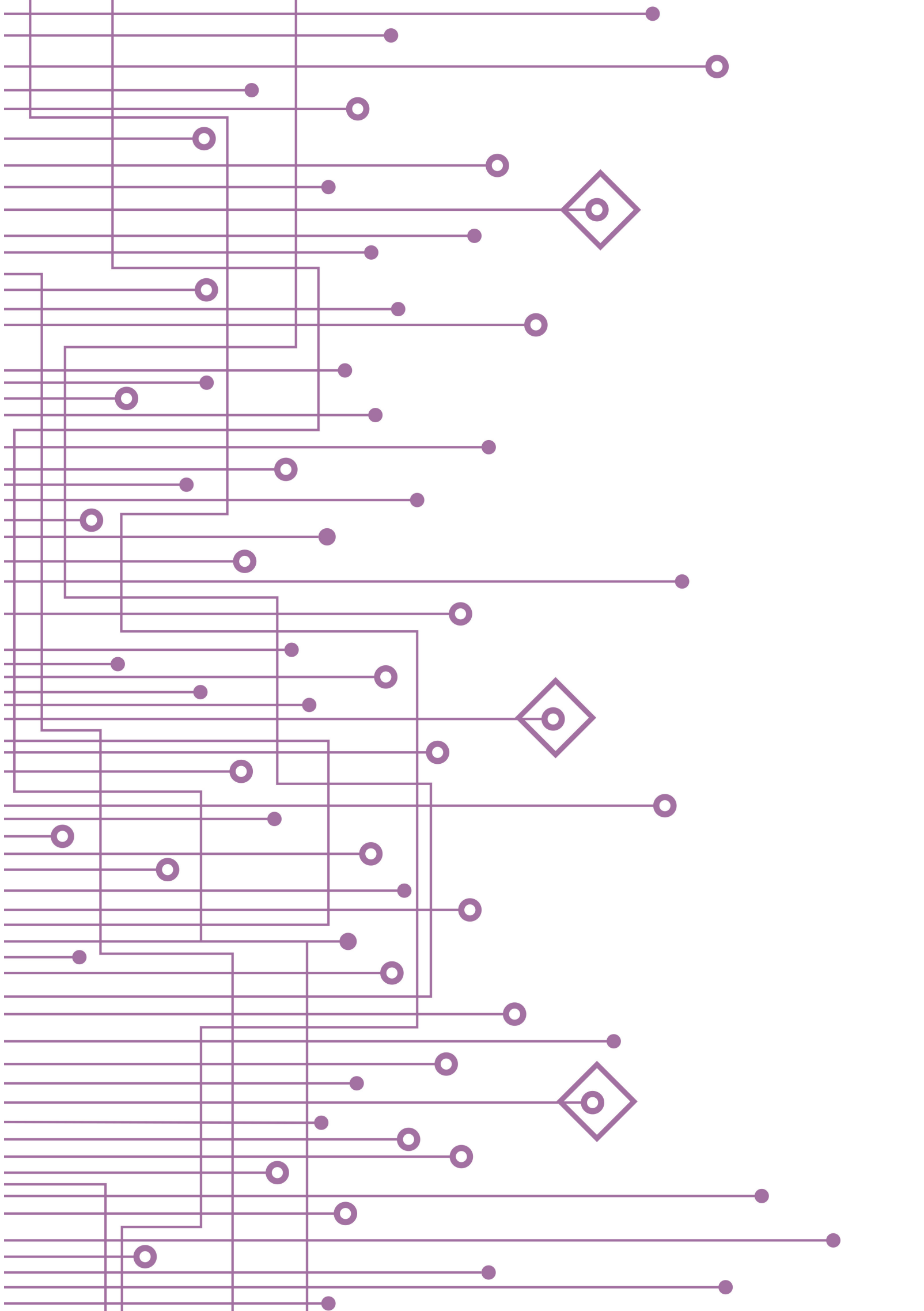
Pristupačnost pravnog prepoznavanja za maloljetna lica razlikuje se od države do države. U 2019. godini većina zemalja (Bugarska, Kipar, Češka, Danska, Estonija, Španija, Finska, Francuska, Mađarska, Litvanija, Letonija, Poljska, Rumunija, Švedska, Slovenija, Slovačka, UK) izričito je zabranila ovu mogućnost za djecu mlađu od 18 godina.

Zemlje (Austrija, Belgija, Njemačka, Grčka, Hrvatska, Irska, Italija, Luksemburg, Malta, Holandija, Portugal) koje dozvoljavaju maloljetnicima/ama da se prijave za prepoznavanje rodnog identiteta uključuju dodatne zahtjeve, kao što su medicinski i psihološki testovi ili potvrde, odobrenje roditelja ili zahtjevni postupci. Ovo je pitanje koje je otvoreno i u okviru trans zajednice.

Predstavljeni pregled standarda, većeg ili manjeg obima ograničenja prava na pravno prepoznavanje rodnog identiteta, u državama članicama EU ukazuje na proces prepoznavanja i ujednačavanja položaja transrodnih osoba. Primjeri Malte, Portugala, Belgije, ukazuju da uspostavljanje najvećih standarda ne predstavlja problem za funkcionisanje cjelokupnog pravnog sistema kao ni faktor rizika po pravnu sigurnost. Sa druge strane, očekivan je proces usklađivanja društvenih procesa, stavova i vrijednosti sa standardima i jasno propisivanje postupaka koji per se neće ugrožavati prava transrodnih osoba, a istovremeno omogućiti pravno prepoznavanje rodnog identiteta.

Pravni sistem Crne Gore se upravo nalazi pred izazovom usvajanja minimuma standarda u pogledu prava koja su vezana za pravno prepoznavanje rodnog identiteta, ali i procedura kojim će se obezbijediti jasan, nesmetan i efikasan postupak pravnog prepoznavanja rodnog identiteta. Minimum standarda je nedvosmisleno uspostavljen praksom ECHR, zato se postavlja pitanje u kojoj mjeri će Crna Gora svoj pravni sistem unaprijediti u odnosu na date standarde. Pozitivno uporedno zakonodavstvo daje primjere kojima Crna Gora treba da se vodi, u susret razvoju standarda u ovoj oblasti, ne ograničavajući se na postojeće minimume.

³² “Legal gender recognition in the EU The journeys of trans people towards full equality”, str. 123

2. PRAVNI SISTEM CRNE GORE

Sa pozicije pravnog sistema Crne Gore prepoznavanje rodnog identiteta postoji samo deklarativno u vidu garancija zabrane diskriminacije po osnovu rodnog identiteta.

Na prvom mjestu zabrana diskriminacije po osnovu rodnog identiteta proklamovana je **Ustavom Crne Gore**³³. Sa jedne strane, član 8 stav 1 Ustava predviđa opštu zabranu diskriminacije: „Zabranjena svaka neposredna ili posredna diskriminacija po bilo kom osnovu“. Takođe, u narednom stavu istog člana ustavopisac predviđa mogućnost postojanja mjera „afirmativne akcije“ te da se one neće smatrati diskriminacijom: „Neće se smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju“. Sa druge strane, član 17 Ustava propisuje princip jednakosti pred zakonom: „Svi su pred zakonom jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo“.

Izmjenama i dopunama **Zakona o zabrani diskriminacije**³⁴ 2014. godine član 19 je dopunjen sa dva nova stava. Naime, članom 19 važećeg zakona, eksplicitno je zabranjena diskriminacija lica po osnovu njihovog rodnog identiteta i seksualne orijentacije. Sa dva nova stava se u nacionalnom zakonodavstvu po prvi put definišu pojmovi rodnog identiteta i seksualne orijentacije. „Pod rodnim identitetom podrazumijeva se sopstveni rodni doživljaj koji ne mora zavisiti od pola koji je utvrđen i upisan prilikom rođenja. Rodni identitet tiče se svakog lica i ne podrazumijeva samo binarni koncept muškog ili ženskog.“³⁵ U prva tri stava se definiše i zabrana diskriminacije po ova dva osnova i to na način da *svako pravljenje razlike, nejednako postupanje ili dovođenje u nejednak položaj lica po osnovu rodnog identiteta ili seksualne orijentacije smatra se diskriminacijom. Garantuje se pravo svakog da izrazi svoj rodni identitet i seksualnu orijentaciju ali i da niko ne može biti pozvan da se javno izjasni o svom rodnom identitetu i seksualnoj orijentaciji, tretirajući ga upravo u domenu prava na privatnost i porodičan život.*

Izmjenama i dopunama iz 2017³⁶, član 19 Zakona o zabrani diskriminacije prepoznaje i diskriminaciju po osnovu interseksualnih karakteristika, na istovjetan način kao u slučaju rodnog identiteta i seksualne orijentacije. *Pod interseksualnim karakteristikama podrazumijevaju se različite tjelesne osobine nekog lica (koje mogu biti hromozomne, hormonalne i/ili anatomske), koje ne odgovaraju striktnim medicinskim definicijama muškarca ili žene i mogu biti prisutne u različitom stepenu.*

³³ Ustav Crne Gore, “Sl. list CG”, br. 1/2007 i 38/2013 - Amandmani I-XVI

³⁴ Član 9 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, “Sl. listu Crne Gore”, br. 18/14

³⁵ Član 19 st.4 Zakona o zabrani diskriminacije, “Sl. list Crne Gore”, br. 46 od 6. avgusta 2010, 40/11, 18/14

³⁶ “Sl. list Crne Gore”, br. 42/2017 od 30.6.2017. godine, a stupio je na snagu 8.7.2017.

Izmjenama i dopunama **Zakona o rodnoj ravnopravnosti**³⁷ se u crnogorsko nacionalno zakonodavstvo direktno zabranjuje diskriminacija po osnovu prilagođavanja pola svom rodnom identitetu, naime „*Diskriminacijom se smatra svako postupanje kojim se žena zbog trudnoće ili majčinstva, kao i drugo lice zbog promjene pola, dovode u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica, prilikom zapošljavanja, samozapošljavanja, ostvarivanja prava po osnovu socijalne zaštite i drugih prava.*“³⁸. Istim zakonom je i predviđena novčana kazna za pravno lice u iznosu od 1000 do 10 000 eura ukoliko lice zbog prilagođavanja pola svom rodnom identitetu, dovede u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica, prilikom zapošljavanja, samozapošljavanja, ostvarivanja prava po osnovu socijalne zaštite i drugih prava (član 4 stav 3). Članom 1 se kao predmet zakona definiše „*način obezbjeđivanja i ostvarivanja prava po osnovu rodne ravnopravnosti, u skladu sa međunarodnim aktima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava, kao i mjere za eliminisanje diskriminacije po osnovu pola i stvaranje jednakih mogućnosti za učešće žena i muškaraca, kao i lica drukčijih rodnih identiteta u svim oblastima društvenog života*“. I definicijom rodne ravnopravnosti u članu 2 ravnopravnost se garantuje i licima drukčijih rodnih identiteta „*u svim oblastima javnog i privatnog sektora, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada*“.

Zakon o obaveznom zdravstvenom osiguranju³⁹ “promjenu” pola definiše kao dio prava na zdravstvenu zaštitu, uz učešće osiguranog lica u troškovima korišćenja zdravstvene zaštite⁴⁰. Da bi se zdravstvena zaštita u navedenom obimu pružila kod procesa prilagođavanja pola neophodno je da se ista sprovodi u skladu sa medicinskim indikacijama, koje propisuje Ministarstvo.

Iako je donijet novi Zakon o zdravstvenom osiguranju na osnovu kojih je neophodno donijeti nova podzakonska akta, još uvijek je u primjeni **Pravilnik o utvrđivanju medicinskih razloga za promjenu pola**⁴¹. Prema ovom Pravilniku utvrđivanje medicinskih razloga za promjenu pola osiguranog lica utvrđuju se:

- pregledom na primarnom nivou zdravstvene zaštite,
- pregledom i dijagnostikovanjem doktora specijaliste interne medicine (opšta interna medicina, endokrinologija),
- pregledom i dijagnostikovanjem doktora specijaliste hirurgije (opšta hirurgija, plastična i rekonstruktivna hirurgija, urologija i ginekologija),
- pregledom i dijagnostikovanjem po potrebi i drugih doktora specijalista ili specijalista užih grana medicine,
- *izvještajem psihijatra i psihologa, i*
- *socijalnom anamnezom socijalnog radnika.*

Na osnovu izvještaja i anamneza sačinjenih prednje navedenim pregledima mišljenje o postojanju medicinskih razloga za promjenu pola osiguranog lica daje konzilijum doktora medicine odgovarajuće specijalnosti Kliničkog centra Crne Gore. Koje su “odgovarajuće” specijalnosti u pitanju, Pravilnikom nije definisano.

³⁷ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti, “Službeni list Crne Gore, broj 35/2015” od 7.7.2015. god.

³⁸ Član 4 stav 3 Zakona o rodnoj ravnopravnosti “Sl. list Crne Gore”, br. 73/10, 40/11, 35/15

³⁹ Zakon je objavljen u “Službenom listu CG”, br. 6/2016, 2/2017, 22/2017, 13/2018 i 67/2019.

⁴⁰ Član 15. i 16 Zakona o obaveznom zdravstvenom osiguranju

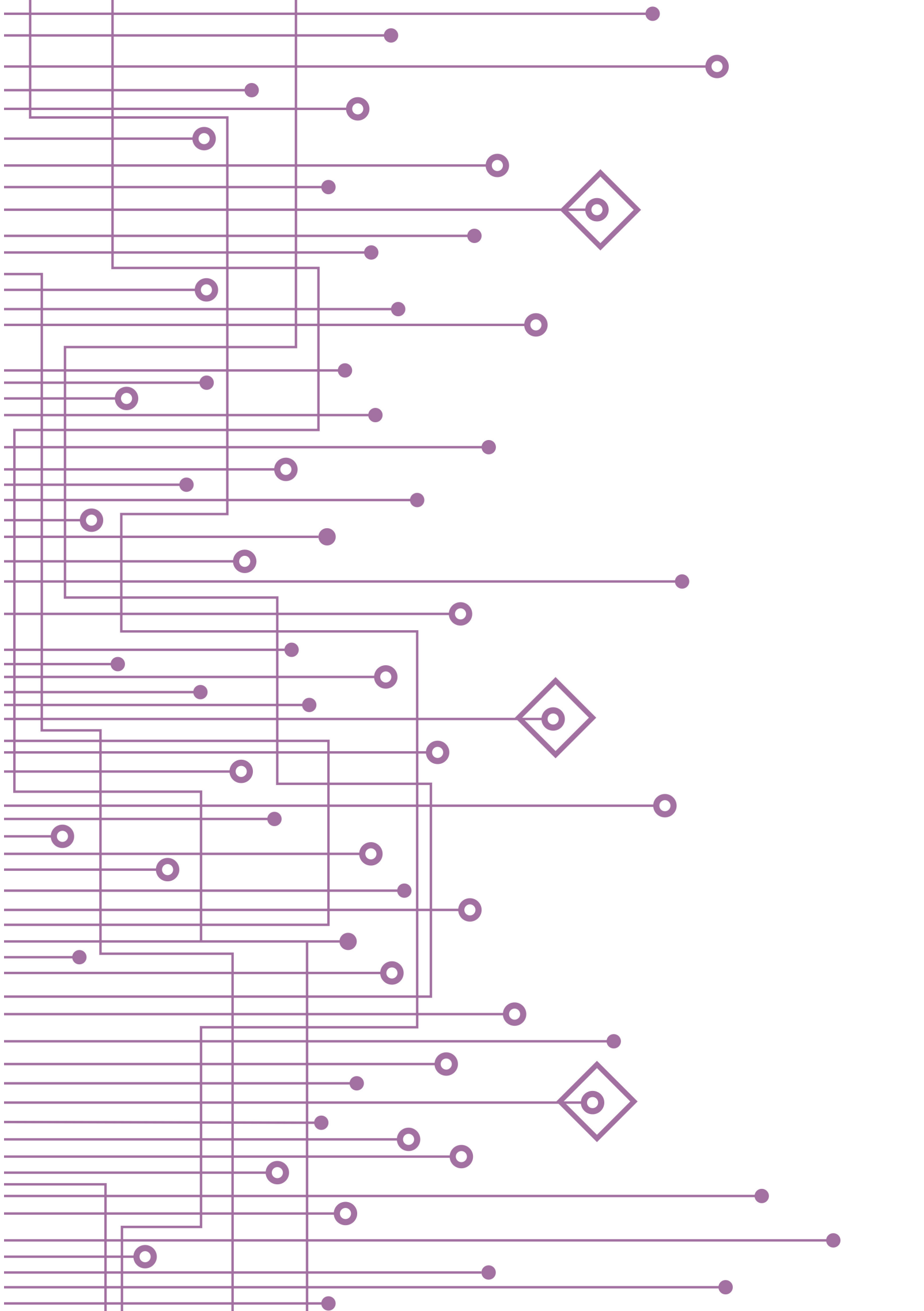
⁴¹ Pravilnik o utvrđivanju medicinskih razloga za promjenu pola, “Sl. list Crne Gore”, br. 47 od 7. novembra 2014

U pogledu pravnog prepoznavanja rodnog identiteta u Zakonu o matičnim registrima⁴² članom 6 reguliše se mogućnost izmjene matičnog registra rođenih u pogledu „promjene pola“, odnosno izmjene ličnih podataka transrodnih osoba. Članom 14 istog zakona je propisano da se podatak upisan u matični registar mijenja, dopunjava ili briše na osnovu *izvršne, odnosno pravosnažne odluke organa nadležnog za odlučivanje o promjeni ličnog stanja*. Procedura donošenja i kriterijumi za odlučivanje nijesu propisani podzakonskim aktima, a ni zakonskim tekstom, što ostavlja pravnu prazninu u pogledu primjene odredbe člana 6 Zakona o matičnim registrima u dijelu izmjene registra u slučaju „promjene pola“. Nedostatnost pravnog okvira ukazuje na neusklađenost pravnog sistema sa standardima ECHR i pretpostavlja nužnost regulisanja ovog pitanja u hitnom postupku. U suprotnom, pored same činjenice kršenja prava interpolnih osoba, Crna Gora se može ubrzo suočiti i sa kritikom u formi presude ECHR u formi presude protiv Crne Gore.

Član 9 Zakona o ličnom imenu⁴³ propisuje se mogućnost promjene ličnog imena ili samo prezimena ili samo imena nakon promjene porodičnog ili ličnog statusa (usvojenje, utvrđivanje očinstva ili materinstva, sklapanje, razvod ili poništenje braka), dakle ne propisuje se transrodnost kao lični status. No ostavljen je prostor da do promjene ličnog imena dođe ***po zahtjevu crnogorskog državljanina***. Ova odredba, iako neodređena, daje mogućnost promjene imena transrodnoj osobi, ali se samo odlučivanje ostavlja diskrecionom pravu donosioca odluke po zahtjevu. Promjena ličnog imena maloljetnog lica, moguća je samo uz saglasnost roditelja i u slučaju kada se ono vrši po osnovu zahtjeva crnogorskog/e državljanina/ke. Sa druge strane, *Pravilnikom o utvrđivanju medicinskih razloga za promjenu pola* propisuje se mogućnost promjene pola i maloljetnom licu starijem od 16 godina. Ova neusklađenost dodatno potvrđuje nedostatnost cjelokupnog pravnog sistema sa aspekta prava na pravno prepoznavanje rodnog identiteta.

⁴² Zakon o matičnim registrima, "Sl. listu CG", br. 47 od 7. avgusta 2008, 41/10, 40/11, 55/16

⁴³ Zakon o ličnom imenu, "Sl. list CG", br. 47 od 7. avgusta 2008, 40/11, 55/16

3. ZAKLJUČAK

Iz prezentovanih pravnih akata, a u nedostatku druge regulative koja bi tretirala prava transrodnih osoba jasno je da crnogorsko zakonodavstvo ne čini okvir koji bi pružio mogućnost jednakosti transrodnih i interpolnih osoba i njihovo nediskriminatorno uživanje garantovanih prava. Zakon o zabrani diskriminacije i Zakon o rodnoj ravnopravnosti samo deklarativno i načelno garantuju zaštitu prava transrodnih osoba u situaciji kada sama država nedonošenjem zakona o pravnom prepoznavanju stvara uslove za direktnu diskriminaciju ovih lica. Na isti način „promjena oznake roda/pola” je moguća prema Zakonu o matičnim registrima. Da bi odredbe navedenih zakona bile primjenjive u praksi i da bi i postojala mogućnost jednakosti transrodnih osoba u odnosu na sve ostale nužno je i neophodno donijeti Zakon o rodnom identitetu.

Obaveza usvajanja pravnog okvira koji će omogućiti pravno prepoznavanje života u drugačijem rodnom identitetu odnosno prilagođavanja pola proističe i iz prakse ECHR kao i Suda pravde EU. U studiji su jasno navedeni stavovi koji ukazuju da je poštovanje prava na privatni i porodičan život kroz pravno priznavanje života u drugačijem rodnom identitetu, odnosno prilagođavanja pola izdignuto na međunarodni nivo pozitivnih obaveza poštovanja ljudskih prava kao univerzalnih. U tom kontekstu je i obaveza Crne Gore da svoje zakonodavstvo usaglasi sa međunarodnim standardima u poštovanju univerzalnih ljudskih prava i kada je pravno prepoznavanje života u drugačijem rodnom identitetu odnosno prilagođavanja pola u pitanju.

Crna Gora ima mogućnost da kroz dva modaliteta reguliše pravno prepoznavanje života u drugačijem rodnom identitetu odnosno prilagođavanja pola. Prvi model je onaj koji je primijenila Hrvatska⁴⁴, a to je dopuna Zakona o matičnim registrima, kojom bi se u članu 6 propisala mogućnost izmjena osnovnog upisa u matičnu knjigu rođenih, a po osnovu života u drugačijem rodnom identitetu, odnosno prilagođavanja pola. Kao uslov ove mogućnosti bilo bi neophodno donijeti podzakonski akt kojim bi se bliže propisali uslovi i pretpostavke za pravno prepoznavanje života u drugačijem rodnom identitetu, odnosno prilagođavanja pola. **Ovakav model kao takav ne bi bio poželjan imajući u vidu njegovu nesveobuhvatnost. Naime, promjena ličnih podataka u matičnim registrima predstavlja samo bazični oblik promjene rodnog identiteta koje mora biti praćeno i izmjenama u različitim sferama života kao što su registri u oblasti obrazovanja, zdravstvene zaštite, zapošljavanja...**

⁴⁴ „Pravilnik o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu“, Ministarstvo zdravlja Hrvatske, NN 132/2014 - Ovim Pravilnikom propisuje se način prikupljanja medicinske dokumentacije za donošenje mišljenja Nacionalnog zdravstvenog vijeda o promjeni pola ili o životu u drugom rodnom identitetu te utvrđivanje uslova i pretpostavki za promjenu pola ili život u drugom rodnom identitetu. Na osnovu Mišljenja zdravstvenog vijeda moguće je u skladu sa članom 9 stav 2 Zakona o državnim maticama Hrvatske izvršiti izmjenu ličnih podataka u matičnoj knjizi rođenih.

Kao drugi i potpuniji model pravnog reglementiranja života u drugačijem rodnom identitetu, odnosno prilagođavanja pola predlaže se donošenje **posebnog Zakona o rodnom identitetu** kojim bi se na jedan sveobuhvatan i cjelovit način regulisalo pravno prepoznavanje života u drugačijem rodnom identitetu, odnosno prilagođavanja pola (čime se obuhvataju i interpolne osobe). U prilogu studije je i nacrt jednog ovakvog zakona koji treba da posluži kao osnov za izradu predloga, ali i kao podstrek da se ovom pitanju pristupi kao realnoj obavezi države u pravcu ispunjavanja ustavnih i zakonskih garancija poštovanja jednakosti i zabrane diskriminacije u Crnoj Gori.

Nacrt predloga Zakona o rodnom identitetu usvaja najveće standarde u uporednim zakonodavstvima, prije svega kroz prepoznavanje principa samoodređenja kao temelja prava na pravno prepoznavanje rodnog identiteta.

Izvori:

1. http://www.ijrcenter.org/thematic-research-guides/sexual-orientation-gender-identity/#Defining_Sexual_Orientation_Gender_Identity
2. Aida Spahid, Saša Gavrid, „*ČITANKA lezbejskih, gej, biseksualnih i transrodnih ljudskih prava*“. - 2. dopunjeno izd. - Sarajevo : Sarajevski otvoreni centar : Fondacija Heinrich Böll, Ured u BiH, 2012.
3. Jovan Kojičić i dr., „*KREIRANJE SIGURNOG OKRUŽENJA ZA LGBTIQ OSOBE - Uloga i odgovornost socijalnog rada, policije i civilnog društva*“, Podgorica, 2015.
4. Prof. dr Marija Draškid, „*Evolucija u jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava u pogledu transseksualnih osoba: evolucija i u Srbiji*“, Zbornik radova „PERSPEKTIVE IMPLEMENTACIJE EVROPSKIH STANDARDA U PRAVNI SISTEM SRBIJE – KNJIGA 2“, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2012.
5. „*PRAKTIČNI UVOD U EVROPSKE STANDARDE PROTIV DISKRIMINACIJE*“, Nemačka fondacija za međunarodnu pravnu saradnju (IRZ), Beograd, 2013.
6. Noah Keuzenkamp, „*TGEU's Activist's Guide on Trans People's Rights under EU Law*“, Berlin, 2015 - <http://tgeu.org/wp-content/uploads/2015/07/TGEUs-Activists-Guide-on-Trans-Peoples-Rights-under-EU-Law.pdf>
7. IZVEŠTAJ o implementaciji Preporuke CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara zemljama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u Srbiji - ILGA – Evropski dokumentacioni fond o kršenju ljudskih prava, Beograd, 2012/2013 - <http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2013/12/CMRec.pdf>
8. Preporuka CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara državama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta - http://www.rodnaravnopravnost.rs/attachments/013_RecCM2010_5_SR.pdf
9. Rezoluciju 2048 (2015), Parlamentarna skupština Savjeta Evrope 22. aprila 2015 godine usvojila <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736&lang=en>
10. COMPENDIUM OF GOOD PRACTICES ON LOCAL AND REGIONAL LEVEL POLICIES TO COMBAT DISCRIMINATION ON THE GROUNDS OF SEXUAL ORIENTATION AND GENDER IDENTITY, Council of Europe, 2016 – <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806942c5>
11. „*Combating discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*“, Council of Europe standards, Council of Europe, June 2011 - http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/LGBT_en.pdf
12. Slavoljupka Pavlović, „*Analiza pravnog položaja transrodnih i transeksualnih osoba u Republici Srbiji*“, MODEL ZAKONA O PRIZNAVANJU PRAVNIH POSLEDICA PROMENE POLA I UTVRĐIVANJA TRANSEKSUALIZMA - Prava trans osoba – od nepostojanja do stvaranja zakonskog okvira, CENTAR ZA UNAPREĐIVANJE PRAVNIH STUDIJA, Beograd, 2012. godina
13. Jelena Dacic, Dr Tea Dakid, Dr Milena Popovid Samardžid, Vodič dobre prakse za medicinske radnike/ce u radu sa LGBT osobama, „Dostupna i adekvatna zdravstvena njega za sve“ – Trede dopunjeno izdanje, Juventas
14. ILGA Europe Glossary, jul 2011, http://www.ilga-europe.org/home/publications/ilga_europe_glossary

15. Labris Čitanka: Od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima, LABRIS, Beograd, 2009.
16. <https://www.psychologytoday.com/conditions/gender-dysphoria>
17. Guaranteeing lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people's rights: a responsibility for Europe's towns and regions, Resolution 380 (2015) - https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=2304481&Site=COE&direct=true#P22_204
18. „Protection against discrimination on grounds of sexual orientation, gender identity and sex characteristics in the EU“, Comparative legal analysis, Update 2015 - http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/protection_against_discrimination_legal_update_2015.pdf
19. „Sexual Orientation, Gender Identity and Justice: A Comparative Law Casebook“, International Commission of Jurists, 2011 - <http://www.icj.org/wp-content/uploads/2012/05/Sexual-orientation-gender-identity-and-Justice-report-2011.pdf>
20. Richard Köhler, Alecs Recher, Julia Ehrt „Legal Gender Recognition in Europe – Toolkit“, Transgender Equality Network Ireland, 2013 - <http://tgeu.org/wp-content/uploads/2015/02/TGEU-Legal-Gender-Recognition-Toolkit.pdf>
21. Model zakona o rodnom identitetu Srbije – <http://transserbia.org/images/2015/dokumenti/Model%20zakona%20o%20rodnom%20identitetu%20s%20obrazlozenjem.pdf>

PRIJEDLOG NACRTA ZAKONA⁴⁵

ZAKON O RODNOM IDENTITETU

OSNOVNE ODREDBE

Predmet zakona

Član 1.

Ovim zakonom uređuju se pravo na izražavanje rodnog i polnog identiteta, prava transrodnih i interpolnih osoba, način ostvarivanja i način zaštite tih prava, uspostavljanje i vođenje evidencije lica kojima je izvršena promjena oznake pola u dokumentima, nadzor nad sprovođenjem ovog zakona, kao i druga pitanja u vezi sa pravima i dužnostima transrodnih i interpolnih osoba.

Načela

Član 2.

Svako ima pravo na slobodan razvoj ličnosti i slobodno izražavanje i priznanje rodnog i polnog identiteta, bez obzira na to da li je to u skladu sa binarnom rodnom podjelom uloga.

Zabranjen je svaki oblik diskriminacije, neposredne ili posredne, na osnovu rodnog i polnog identiteta koji nije u skladu sa binarnom rodnom podjelom uloga i transrodnih i interpolnih osoba.

Pojmovi

Član 3.

Izraz „rod“ je pojam koji označava društveno uspostavljene uloge, položaje i statute u javnom i privatnom životu, a iz kojih usljed društvenih, kulturnih i istorijskih razlika proističe diskriminacija zasnovana na biološkoj pripadnosti određenom polu;

Izraz „rodni identitet“ označava unutrašnji i lični doživljaj lica na koji ono shvata svoj rod i koji može, ali ne mora da se poklapa sa polom pripisanim po rođenju, uključujući tu i lični doživljaj sopstvenog tijela, kao i druge načine rodnog izražavanja, kao što su odjevanje, način govora, gestikulacija i slično;

⁴⁵ Inicijalni prijedlog nacrtu zakona je pripreman u saradnji sa kolegamicama i kolegama iz partnerskih organizacija Juventas i Queer, dok je njegova dopuna pripremana u saradnji sa kolegamicama i kolegama iz Asocijacije Spektra

Izraz „transrodnost“ označava sveobuhvatni termin koji se koristi kako bi se opisale različite osobe, ponašanja i grupacije koje imaju zajedničko djelimično ili potpuno suprotstavljanje/prevazilaženje nametnutim rodnim i polnim ulogama.

Izraz „interpolna osoba“ je opšti pojam koji se koristi za osobu čije biološke polne karakteristike ne spadaju u jasno definisane muške ili ženske kategorije, ili spadaju u obje kategorije

Izrazi „lice“ i „svako“ označavaju onog ko boravi na teritoriji Crne Gore ili na teritoriji pod njenom jurisdikcijom, bez obzira na to da li je državljanin Crne Gore, neke druge države ili je lice bez državljanstva;

„Evidencija lica kojima je izvršena oznaka promjene pola u dokumentima“ jeste zbirka podataka o ličnosti koju vodi ministarstvo nadležno za poslove javne uprave, a koja sadrži podatke o svim licima čija oznaka pola je promenjena u matičnim knjigama i drugim javnim ispravama.

Izraz „organ javne vlasti“ je državni organ, organ lokalne samouprave, kao i organizacija kojoj je povjereno vršenje javnih ovlašćenja.

Izraz „binarna rodna podjela uloga“ je podjela po kojoj se ljudi dijele isključivo na dva pola, muški i ženski, i na njima definisane rodne identitete i uloge muškarca i žene.

Svi pojmovi koji se koriste u ovom zakonu u muškom rodu obuhvataju iste pojmove u ženskom rodu.

PRAVA TRANSRODNIH I INTERPOLNIH OSOBA

Pravo na zdravstvenu zaštitu iz sredstava fonda obaveznog zdravstvenog osiguranja

Član 6.

Transrodna i interpolna osoba ima pravo na zdravstvene usluge kojima se otklanja nesklad između pola pripisanog pri rođenju i rodnog identiteta lica, iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja, u skladu sa propisima kojima se uređuje zdravstveno osiguranje.

Pravo na obavještenje i pristanak

Član 7.

Transrodna i interpolna osoba ima pravo da slobodno odlučuje o svemu što se tiče sopstvenog života i zdravlja.

Bez pristanka lica iz stava 1 ne smije se nad istim preduzeti nikakva medicinska mjera.

Nadležni zdravstveni radnik je dužan da blagovremeno pruži potrebno obavještenje licu koje želi hiruškim putem prilagoditi pol pripisan pri rođenju svom rodnom identitetu, kako bi donijelo odluku da pristane ili ne pristane na predloženu medicinsku mjeru.

Obavještenje obuhvata: kratak opis, cilj i korist od predložene medicinske mjere, vrijeme trajanja i moguće posljedice preduzimanja, odnosno nepreduzimanja predložene medicinske mjere; vrstu i vjerovatnoću mogućih rizika, bolne i druge sporedne ili trajne posljedice, kao i sve druge informacije koje su od značaja za donošenje odluke o pristanku na predloženu medicinsku mjeru.

Nadležni zdravstveni radnik, dužan je da informaciju o pruženom obavještenju upiše u medicinsku dokumenatciju.

Zabrana sterilizacije i prisilnih medicinskih intervencija

Član 8.

Transrodnoj osobi, koja je odlučila hiruškim putem prilagoditi pol pripisan po rođenju svom rodnom identitetu, ne smiju se bez njenog pisanog pristanka otkloniti reproduktivni organi.

Transrodna osoba, koja je odlučila hiruškim putem prilagoditi pol pripisan po rođenju svom rodnom identitetu, ne smije biti uslovljena uklanjanjem ili rekonstrukcijom reproduktivnih organa kako bi imala pristup medicinskim intervencijama.

Ne smiju se vršiti medicinske intervencije korekcije pola nad djetetom koje je rođeno kao interpolna osoba osim u slučaju kada je to neophodno radi zaštite zdravlja i života djeteta. Medicinska intervencija se ne može vršiti bez saglasnosti interdisciplinarnog ljekarskog tima, koji bira nadležno Ministarstvo na period od dvije godine.

U medicinsku dokumentaciju nadležni zdravstveni radnik upisuje podatak o pristanku transrodne ili interpolne osobe na predloženu medicinsku mjeru uklanjanja reproduktivnih organa, odnosno o odbijanju te mjere.

Pravo na zaštitu podataka o ličnosti

Član 9.

Podaci o ličnosti koji se odnose na transrodnu ili interpolnu osobu i postupak otklanjanja nesklada između pola pripisanog rođenjem i rodno identiteta predstavljaju naročito osjetljive podatke o ličnosti.

Podaci iz stava 1. ovog člana mogu se obrađivati samo u skladu sa odredbama ovog zakona ili na osnovu pismenog pristanka lica na koje se podaci odnose.

Pravo na promjenu dokumenata

Član 10.

Transrodna osoba ima pravo da promijeni oznaku pola i lično ime u svim ličnim dokumentima. Ovo pravo ima i maloljetna osoba uz saglasnost roditelja/staratelja.

Promjena oznake pola

Član 11.

Transrodna osoba ima pravo da zahtjeva promjenu oznake pola u matičnoj knjizi rođenih. Odluku o zahtjevu iz stava 1. ovog zakona u prvom stepenu donosi organ državne uprave nadležan za vođenje matičnog registra rođenih (u daljem tekstu – organ državne uprave).

Organ državne uprave dužan je odluku o zahtjevu za promjenu oznake pola u matičnom registru rođenih donijeti u roku od petnaest radnih dana.

Prilikom donošenja odluke o zahtjevu za promjenu oznake pola u matičnom registru rođenih, zabranjeno je tražiti da lice koje je podnijelo zahtjev obavlja medicinske preglede.

Konačno i izvršno rješenje kojim se usvaja zahtjev za promjenu oznake pola Organ državne uprave, dužan je upisati u evidenciju lica kojima je izvršena oznaka promjene pola u dokumentima.

Prilikom izdavanja novog izvoda iz matičnog registra rođenih zabranjeno je stavljati naznaku da je izvršena promjena oznaka pola u matičnom registru rođenih.

U postupku odlučivanja o zahtjevu za promjenu oznake pola shodno se primjenjuju odredbe zakona o matičnim registrima, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Evidencija lica kojima je izvršena promjena oznake pola u dokumentima

Član 13.

Evidenciju lica kojima je izvršena promjena oznake pola u dokumentima (dalje: evidencija), vodi Ministarstvo nadležno za unutrašnje poslove.

Evidencija sadrži sljedeće podatke: ime i prezime lica prije promjene oznake pola, ime i prezime lica nakon promjene oznake pola, oznaka pola prije i nakon promjene, prethodni jedinstveni matični broj građanina i novi matični broj građanina, ime oba roditelja, datum i mjesto rođenja, adresu prebivališta, broj svih odluka na osnovu kojih su izvršeni upisi u Evidenciju sa označenjem organa koji ih je donio.

Podaci iz Evidencije se mogu dati tužilaštvu radi vođenja krivičnog postupka za krivična djela za koja se goni po službenoj dužnosti; sudovima radi vođenja sudskih postupaka; a drugim licima i organima samo uz pisanu saglasnost lica na koje se podaci odnose.

Podaci iz Evidencije, kao i dokumentacija na osnovu koje je izvršen upis u Evidenciju čuva se trajno.

Način vođenja Evidencije bliže propisuje ministarstvo nadležno za unutrašnje poslove.

Promjena imena

Član 14.

Transrodna i interpolna osoba ima pravo da promijeni ime u skladu sa svojim rodnim identitetom.

Transrodna osoba uz zahtjev za promjenu ličnog imena dostavlja i rješenje Organa državne uprave kojim se usvaja zahtjev za promjenu oznake pola iz člana 11. stav 4. ovog zakona.

Nadležni organ odluku o promjeni imena dužan je donijeti u roku od pet radnih dana, u skladu sa propisima koji regulišu lično ime.

Zabranjeno je da organ koji odlučuje o promjeni imena uslovljava lice koje mijenja ime obavezom da uzme rodno neutralno ime.

Konačno i izvršno rješenje kojim se mijenja lično ime lica nadležni organ dužan je dostaviti nadležnom ministarstvu radi upisa u Evidenciju.

Promjena jedinstvenog matičnog broja građanina

Član 15.

Transrodna i interpolna osoba ima pravo na promjenu jedinstvenog matičnog broja građanina.

Zahtjev se dostavlja nadležnom organu u skladu sa propisima koji uređuju jedinstveni matični broj građanina, uz koji se obavezno dostavlja konačno i izvršno rješenje nadležnog organa kojim je usvojen zahtjev za promjenu pola u matičnom registru rođenih, novi izvod iz matičnog registra rođenih i konačno i izvršno rješenje nadležnog organa kojim je promijenjeno ime lica, ukoliko je prethodno promijenjeno ime.

Organ nadležan za odlučivanje o zahtjevu iz stava 2. ovog rješenja dužan je da odredi novi jedinstveni matični broj građanina u roku od tri dana od dana prijema zahtjeva.

Nadležni organ za određivanje jedinstvenog matičnog broja građanina dužan je matični broj građanina lica o čijem je zahtjevu odlučeno dostaviti nadležnom ministarstvu radi upisa u Evidenciju.

Promjena pola u drugim ličnim dokumentima

Član 16.

Transrodna i interpolna osoba, koje je upisano u Evidenciju ima pravo na promjenu oznake pola, imena i jedinstvenog matičnog broja građanina u svim ličnim dokumentima (lična karta, putna isprava, vozačka dozvola, radna knjižica, zdravstvena knjižica, diplome i druga uvjerenja o stečenom obrazovanju i stručnoj spremi i dr.).

Uz zahtjev za promjenu podataka o ličnosti iz stava 1. ovog zakona, lice podnosi nadležnom organu potvrdu iz Evidencije koju izdaje nadležno ministarstvo, a u kojoj je navedeno da je lice upisano u Evidenciju i podaci iz člana 13. stav 2. ovog zakona.

Nadležno ministarstvo dužno je u roku od tri dana od dana prijema zahtjeva izdati potvrdu iz stava 2. ovog člana.

Nova lična dokumenta nadležni organ dužan je izdati najkasnije u roku od trideset dana od dana prijema zahtjeva za izdavanje nove lične isprave.

Ukoliko lice zahtjeva izdavanje nove diplome ili drugih uvjerenja o stečenom obrazovanju i stručnoj spremi, odnosno zahtjeva izdavanje nove radne knjižice, dužno je nadležnom organu vratiti originale ličnih isprava čija izmjena se traži, odnosno ista oglasiti nevažećim.

Pravo na penzijsko osiguranje

Član 17.

Lice kome je promijenjena oznaka pola u ličnim dokumentima uslove za penziju ostvaruje po svom novostečenom polu, u skladu sa propisima koji regulišu penzijsko i invalidsko osiguranje.

Pravo na bračni i porodični život

Član 19.

Lice kome je promijenjena oznaka pola u ličnim dokumentima ima pravo na brak i registrovano partnerstvo, a u skladu sa propisima koji regulišu ovu oblast.

Transrodni roditelj ima sva prava i obaveze prema djetetu, koje je imao prije utvrđivanja života u drugačijem rodnom identitetu.

Organi starateljstva i drugi državni organi dužni su da pruže svu potrebnu pomoć porodici u kojoj roditelj prolazi kroz proces prilagođavanja života drugačijem rodnom identitetu odnosno procesu prilagođavanja pola rodnom identitetu, da bi porodica nastavila funkcionisati, uz poštovanje najboljeg interesa djeteta.

Sama činjenica postojanja transrodnosti kod roditelja ne smije negativno uticati na odluku nadležnog organa o vršenju roditeljskog prava i starateljstvu nad djetetom.

Imovinska i druga prava

Član 20.

Lice kome je promijenjena oznaka pola u ličnim dokumentima zadržava sva stvarnopravna, obligacionopravna, nasledna i druga imovinska prava; autorska prava, prava intelektualne svojine, kao i sva druga prava koja su vezana za ličnost, kao da promjene oznake pola u ličnim dokumentima nije ni bilo.

Nadzor

Član 21.

Nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donijetih za sprovođenje ovog zakona vrši nadležno ministarstvo.

KAZNENE ODREDBE

Član 22.

Novčanom kaznom u iznosu od 100 eura kazniće se:

1. Nadležni zdravstveni radnik koji u medicinsku dokumentaciju ne unese odgovarajuću informaciju, suprotno odredbi člana 7. stav 5. ovog zakona;
2. Odgovorno lice u organu državne uprave, koje ne dostavi konačno i izvršno rješenje kojim se usvaja zahtjev za promjenu pola, suprotno odredbi člana 11. stav 7. ovog zakona;
3. Odgovorno lice u nadležnom organu koje konačno i izvršno rješenje kojim se mijenja lično ime lica ne dostavi nadležnom ministarstvu radi upisa u Evidenciju, suprotno odredbi člana 14. stav 5. ovog zakona;
4. Odgovorno lice u organu nadležnom za određivanje jedinstvenog matičnog broja građanina, ukoliko novi matični broj građanina lica o čijem je zahtjevu odlučeno ne dostavi nadležnom ministarstvu radi upisa u Evidenciju; suprotno odredbi člana 15. stav 4. ovog zakona;
5. Odgovorno lice u ministarstvu nadležnom za unutrašnje poslove, ukoliko licu ne izda potvrdu iz Evidencije u roku od tri dana od dana prijema zahtjeva, suprotno odredbi člana 16. stav 3. ovog zakona.

Član 23.

Novčanom kaznom u iznosu od 200 eura do 1,500 eura kazniće se fizičko lice, odnosno odgovorno lice u pravnom licu, državnom organu i jedinici lokalne samouprave ako:

1. U medicinskoj dokumentaciji ne postoji pisani pristanak transrodne osobe na predloženu medicinsku mjeru, suprotno odredbama člana 8. ovog zakona;
2. u roku od od pet radnih dana, po prijemu urednog zahtjeva, ne donese odluka o zahtjevu za promjenu oznake pola u matičnom registru rođenih; suprotno odredbi člana 11. stav 5. ovog zakona;
3. zahtjeva od lica koje je podnijelo zahtjev da obavi medicinske preglede; suprotno odredbi člana 11. stav 6. ovog zakona;
4. u izvodu iz matične knjige rođenih stavi naznaku da je izvršena promjena oznake pola u matičnoj knjizi rođenih, suprotno odredbi člana 11. stav 8. ovog zakona;

5. podatke iz Evidencije obrađuje suprotno odredbi člana 13. stav 3. ovog zakona;
6. ako ne izda nova dokumenta u roku od 30 dana od dana prijema urednog zahtjeva, suprotno odredbi člana 16. stav 4. ovog zakona.

Član 24.

Novčanom kaznom u iznosu od 1,000 eura do 5,000 eura kazniće se pravno lice ako ne izda nova dokumenta u roku od 30 dana od dana prijema urednog zahtjeva, suprotno odredbi člana 16. stav 4. ovog zakona.

PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 25.

Podzakonski akt iz člana 13. stav 5. ovog zakona, nadležno ministarstvo je dužno donijeti u roku od 90 dana od dana stupanja zakona na snagu.

Član 26.

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u „Službenom listu Crne Gore“.

This publication was produced with the financial support of the European Union. Its contents are the sole responsibility of Association Spektra, Queer Montenegro and Juventas and do not necessarily reflect the views of the European Union.